

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΣΙΑΓΚΟΥ ΕΙΡΗΝΗ- ΙΟΡΔΑΝΑ

(Α.Μ. 421/2011145)

**ΘΕΜΑ: "Το πρόσωπο του παππού σε μυθιστορήματα για παιδιά της
Άλκης Ζέη"**

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Παπαδάτος Ιωάννης	Επίκουρος Καθηγητής	Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ. Πανεπιστημίου Αιγαίου	Επιβλέπων
Αναγνωστοπούλου Διαμάντη	Καθηγήτρια	Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ. Πανεπιστημίου Αιγαίου	Μέλος συμβουλευτικής επιτροπής
Τσιμπιδάκη Ασημίνα	Επίκουρη Καθηγήτρια	Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αιγαίου	Μέλος συμβουλευτικής επιτροπής

Ρόδος 2015

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	6
Βιογραφικό σημείωμα.....	9

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.1. Ο ρόλος του παππού στην ελληνική οικογένεια.....	11
1.1.1. Ο παππούς και η σχέση του με το παιδί.....	18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2.1. Ο παππούς και ο ρόλος του στην κοινωνία.....	24
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3.1. Ο χαρακτήρας του παππού.....	30
3.2. Επισκόπηση βιβλιογραφίας.....	32

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4.1. Το υλικό, οι στόχοι και η μεθοδολογία της έρευνας.....	34
---	----

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

5.1. Ο ρόλος του παππού στην ελληνική οικογένεια.....	37
5.1.1. Ο παππούς και η σχέση του με το παιδί.....	40
5.2. Ο παππούς και ο ρόλος του στην κοινωνία.....	46
5.3. Ο χαρακτήρας του παππού.....	50

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

6.1. Συμπεράσματα.....59

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ..... 61

Πρωτογενείς πηγές.....
Βιβλιογραφία ελληνική και μεταφρασμένη.....
Διαδικτυακοί ιστότοποι.....

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία με τίτλο *Το πρόσωπο του παππού σε μυθιστορήματα για παιδιά της Άλκης Ζέη*, ολοκληρώνει τις σπουδές μου στο Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής & του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Έχοντας αποκομίσει πολύτιμες γνώσεις, προβληματισμούς, και εμπειρίες θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον επιβλέποντα καθηγητή μου, τον κύριο Γιάννη, Σ. Παπαδάτο, για την καθοδήγηση και την υποστήριξή του σ' αυτήν την ερευνητική μου προσπάθεια, για τις εύστοχες παρατηρήσεις και υποδείξεις του, την υπομονή, τις συμβουλές και την εποικοδομητική κριτική του.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τα μέλη της συμβουλευτικής επιτροπής την κυρία Αναγνωστοπούλου Διαμαντή, καθηγήτρια του Τμήματος Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Αιγαίου και την κυρία Τσιμπιδάκη Ασημίνα, επίκουρη καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Θα ήθελα τέλος να ευχαριστήσω, όλους όσους μου συμπαραστάθηκαν με οποιοδήποτε τρόπο και με ενθάρρυναν να αρχίσω και να ολοκληρώσω την προσπάθειά μου αυτή. Ένα μεγάλο ευχαριστώ χρωστάω στους γονείς μου και στην φίλη και συνάδελφό μου, Χατζηβασιλειάδου Ανθούλα, την ομάδα -ψυχή μου, για την ηθική συμπαράσταση και τη βοήθειά της.

στον δικό μου παππού, που
από τα πρώτα βήματά μου
είναι δίπλα μου και με
στηρίζει..

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συγκεκριμένη εργασία αφορά τη μελέτη της παρουσίας του προσώπου του παππού σε μυθιστορήματα για παιδιά της Άλκης Ζέη. Πιο συγκεκριμένα μελετάται η παρουσία του παππού μέσα στην οικογένεια, η σχέση του με το παιδί, ο ρόλος του στην κοινωνία, καθώς και ο χαρακτήρας του ως χαρακτήρας της λογοτεχνίας.

Μιλώντας για λογοτεχνία σύμφωνα με την Elaine Moss, εννοούμε το είδος της γραφής που επιλέγει ο αναγνώστης και κάθε φορά που επιλέγει να το διαβάσει έχει να πάρει κάτι επιπλέον. Παρατηρούμε λοιπόν πως σύμφωνα με τον ορισμό αυτό προϋποτίθεται πως ο αναγνώστης έχει ήδη μια εμπειρία σχετική με τη λογοτεχνία και σαφώς δεν μπορεί να είναι το μικρό παιδί (Κανατσούλη, 2002:17).

Ως παιδική λογοτεχνία από την άλλη, η Rebecca Lukens και ο Marcus Crouch παρουσιάζουν τη μορφή της λογοτεχνίας που διαφέρει από τη λογοτεχνία των ενηλίκων στο βαθμό και όχι στο είδος, υποστηρίζοντας πως τα παιδικά βιβλία πρέπει να είναι εύληπτα (Κανατσούλη, 2002:24).

Η θεματολογία της ελληνικής κυρίως, παιδικής λογοτεχνίας κατά την τελευταία 35ετία, σύμφωνα με το θέμα κάθε βιβλίου και το παιδί- ήρωα, αλλά και τα θεμελιώδη κοινωνικά και οικουμενικά ζητήματα, μπορεί να παρουσιαστεί σε τρεις ομόκεντρους κύκλους, οι οποίοι παρουσιάζουν σχέσεις αμφιδρομίας και αλληλοσυσχέτισης. Στον εσωτερικό κύκλο των ανθρωπίνων ζητημάτων, παρουσιάζονται θέματα όπως το διαζύγιο, η υιοθεσία, η γέννηση, ο θάνατος, το εργαζόμενο παιδί, τα παιδιά με ειδικές ανάγκες, το ερωτικό στοιχείο, οι καθημερινές ασχολίες και σχέσεις των παιδιών, η τρίτη ηλικία. Στο μεσαίο κύκλο παρουσιάζονται θέματα του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος, όπως ο ρατσισμός, η βία, τα ναρκωτικά, η μετανάστευση. Και τέλος στον εξωτερικό κύκλο παρουσιάζονται γενικότερα ανθρωπιστικά και οικουμενικά θέματα, όπως η οικολογία, η ειρήνη, η τεχνολογία και επιστήμη, η διαφορετικότητα (Παπαδάτος, 2013:57). Τα είδη της σύγχρονης ελληνικής λογοτεχνίας είναι: τα μυθιστορήματα με κύριο άξονα τον ιστορικό, όπου τα θέματά τους αναφέρονται σε όλες τις περιόδους της ιστορίας. Το διήγημα, το οποίο δεν παρουσιάζει μεγάλη παραγωγή. Πολλές φορές συγχέεται με τις μικρές ή παραμυθικές ιστορίες. Η ποίηση, όπου επίσης η παρουσία της είναι σχετικά μικρή, κυρίως για λόγους οικονομικούς και της μικρής ανταπόκρισής της στο κοινό. Και τέλος το θέατρο, όπου και αυτό παρουσιάζει σχετικά μικρή παραγωγή, εκτός κάποιων βιβλίων που εκδίδονται για τις ανάγκες σχολικών παραστάσεων (Παπαδάτος Γ., 2013:62).

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ότι η ελληνική παιδική λογοτεχνία παρουσιάζει μεγαλύτερες, ποιοτικές, εξελικτικές τάσεις όσον αφορά τη θεματολογία των μυθιστορημάτων και λιγότερες στις παραμυθικές και μικρές ιστορίες. Ενώ όσον αφορά τα άλλα είδη παρατηρείται εκδοτική στασιμότητα. Αν και ο διδακτισμός του παρελθόντος έχει υποχωρήσει αρκετά δεν θα μπορούσαμε να πούμε πως έχει εξαλειφθεί τελείως, κυρίως στα βιβλία εκείνα που αναφέρονται στις μικρές ηλικίες. Σε γενικές γραμμές παρατηρούνται στοιχεία ανόδου για την ελληνική παιδική λογοτεχνία. Ωστόσο χρειάζεται αρκετή ακόμα τόλμη όσον αφορά στην επιλογή και στην ανάπτυξη των θεμάτων αλλά και της μορφής (Παπαδάτος, 2013:65).

Σχετικά με τις διαπροσωπικές σχέσεις στην παιδική λογοτεχνία σπουδαίο ρόλο φαίνεται να κατέχει ο παππούς, γι' αυτό και στην εργασία μας επιλέξαμε να ασχοληθούμε με αυτό το θέμα.

Η διάρθρωση της εργασίας μας έχει ως εξής:

Στο πρώτο μέρος της (κεφάλαια 1-4), παρατίθεται το θεωρητικό πλαίσιο και η μεθοδολογία της έρευνας, ενώ το δεύτερο μέρος (κεφάλαιο 5), περιλαμβάνει την παρουσίαση των ευρημάτων της έρευνας και τα συμπεράσματα.

Πιο αναλυτικά στο πρώτο μέρος, το πρώτο κεφάλαιο εξετάζει τον ρόλο του παππού μέσα στην οικογένεια, την ιστορική εξέλιξη της θέσης αυτής, τη θέση του σε παλαιότερες εποχές και την σχέση του με το παιδί.

Το δεύτερο κεφάλαιο, ασχολείται με τον ρόλο του παππού στην κοινωνία. Παρουσιάζει τις ηλικιακές κατηγορίες στις οποίες μπορεί να χαρακτηριστεί κάποιος παππούς, την κυρίαρχη αντίληψη της κοινωνίας για τη γήρανση και τις ανάγκες των ηλικιωμένων.

Το τρίτο κεφάλαιο εξετάζει τον παππού ως χαρακτήρα. Πιο συγκεκριμένα εξετάζεται ο παππούς ως χαρακτήρας της λογοτεχνίας. Επίσης μελετάται η παρουσία του στα σχολικά αναγνωστικά και εγχειρίδια του δημοτικού. Τέλος παρατίθεται η βιβλιογραφική επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας.

Το τέταρτο κεφάλαιο, περιλαμβάνει το υλικό, τους στόχους και τη μεθοδολογία της έρευνας.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, το πέμπτο κεφάλαιο εξετάζει τον ρόλο του παππού στην οικογένεια, τη σχέση του με το παιδί, τον ρόλο του στην κοινωνία και τον παππού ως χαρακτήρα μέσα από τον τρόπο που παρουσιάζεται η εικόνα του στα δύο λογοτεχνικά βιβλία της Άλκης Ζέη: *Το καπλάνι της βιτρίνας*, και *Ο ψεύτης παππούς*.

Η εργασία μας ολοκληρώνεται με την καταγραφή συμπερασμάτων που προέκυψαν από την έρευνα στα δύο μυθιστορήματα.

Ακολουθεί η βιβλιογραφία με τις πρωτογενείς πηγές, ελληνική και μεταφρασμένη.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Μέσα σε κλίμα έντονης εσωτερικής αλλά και εξωτερικής πολιτικής αστάθειας, το 1925, γεννήθηκε στην Αθήνα η Άλκη Ζέη. Η μητέρα της καταγόταν από το νησί της Σάμου, ενώ ο πατέρας της από την Κρήτη. Λόγω του επαγγέλματος του πατέρα της, ο οποίος ήταν τραπεζικός υπάλληλος, μπορούμε να πούμε ότι η οικογένειά της ανήκε στην αστική τάξη της εποχής. Τα παιδικά της χρόνια τα έζησε στην ιδιαίτερη πατρίδα της τη Σάμο, με τον αγαπημένο της παππού, την αδερφή της μητέρα της που ήταν χήρα και την κατά ένα χρόνο μεγαλύτερή της αδερφή σε ρόλο προστάτιδας, μακριά από τη μητέρα της, η οποία ανάρρωνε από φυματίωση σε σανατόριο της Πάρνηθας. Στη Σάμο έμεινε ως την ηλικία των έξι ετών, μετά επέστρεψε στην Αθήνα για να πάει σχολείο και να γνωρίσει ουσιαστικά τους γονείς της.

Η έναρξη των σπουδών της στην Ιδιωτική Ιόνιο Σχολή ταυτίστηκε με τη γνωριμία της με τη μετέπειτα φίλη της Ζωρζ Σαρρή. Οι παράλληλες σπουδές της στην Ιδιωτική Σχολή Αηδονοπούλου στέφθηκαν με επιτυχία καθώς η Ελένη - Περράκη Θεοχάρη, διευθύντρια της σχολής, αναγνώρισε το ταλέντο της και χρησιμοποίησε ήρωες της Ζέη, παγιώνοντάς τους στο κουκλοθέατρο Αθηνών "Μπάρμπα - Μυτούσης". Στην καλλιέργεια της συγγραφικής της προσπάθειας συνέβαλαν οι παρακινήσεις και οι νουθεσίες της εξ αγχιστείας θείας της Διδώς Σωτηρίου. Οι σπουδές της δεν είχαν τέλος αφού η πηγαία ανάγκη της για γνώση την οδήγησε στη Φιλοσοφική του Πανεπιστημίου Αθηνών και στη Δραματική Σχολή του Εθνικού Ωδείου Αθηνών. Κατά τη διάρκεια των σπουδών της στη Δραματική Σχολή, το 1943 γνώρισε τον θεατρικό συγγραφέα Γεώργιο Σεβαστίκογλου, όπου δύο χρόνια αργότερα έμελε να γίνει σύζυγός της. Και οι δύο αριστεροί στις πεποιθήσεις τους διώχθηκαν, κι έπειτα από την ήττα του ΔΣΕ(Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας) η Ζέη στάλθηκε εξόριστη στη Χίο ενώ, ο σύζυγός της διέφυγε στην Τασκένδη. Η επανασύνδεσή τους έγινε έξι ολόκληρα χρόνια αργότερα. Το ζευγάρι επέστρεψε μετά από κάποια χρόνια παραμονής στη Μόσχα, στην Ελλάδα, ωστόσο εξαιτίας της δικτατορίας που επικράτησε, έφυγε πάλι για το Παρίσι αυτή τη φορά. Όλα αυτά τα χρόνια η Ζέη δεν έπαυε να καλλιεργεί το πνεύμα της και να ανατροφοδοτεί το συγγραφικό της έργο.

Πλούσιο και αξιόπαινο χαρακτηρίζεται το συγγραφικό της έργο αφού η συμβολή της στην παιδική και εφηβική λογοτεχνία είναι υψίστης σημασίας. Τα περισσότερα δημιουργήματά της είχαν πηγή έμπνευσης τα παιδικά της χρόνια, γεγονός που τα χαρακτηρίζει αυτοβιογραφικά. Πρώτο και κύριο έργο της είναι το

Το Καπλάνι της βιτρίνας όπου γράφτηκε το 1963 ενώ βρισκόταν στη Μόσχα και το εμπνεύστηκε από τα παιδικά της χρόνια στη Σάμο. Ακολούθησαν και άλλα πολλά μυθιστορήματα όπως τα: *Κοντά στις ράγες* το 1966, *Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου* το 1971, *Αρβυλάκια και γόβες* το 1975, *Ο θείος Πλάτων* το 1975, *Μία Κυριακή του Απρίλη* το 1978, *Τα παπούτσια του Αννίβα* το 1979, *Η αρραβωνιαστικιά του Αχιλλέα* το 1987, *Η μωβ ομπρέλα* το 1989, *Η Αλίκη στη χώρα των μαρμάρων* το 1990, *Ο ψεύτης παππούς* το 1992, *Ματία* το 1993, *Σπανιόλικά παπούτσια* το 1994, *Γατοκουβέντες* το 1996, *Η δωδέκατη γιαγιά και άλλα..* το 1998, *Νεανική φωνή ο Τιμωρός* το 1999, *Η Κωνσταντίνα και οι αράχνες της* το 2002, *Με μολύβι φάμπερ νούμερο δύο* το 2013. Το 2010 τιμήθηκε με το βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών για το σύνολο του έργου της.

Ένα πρόσωπο που έπαιξε σημαντικό ρόλο στη ζωή της είναι ο παππούς της. Γυμνασιάρχης και καθηγητής των Αρχαίων Ελληνικών, πνεύμα προοδευτικό, πολύ μπροστά από την εποχή του. Στη Σάμο έζησε μαζί του μια πανέμορφη ζωή, καθώς την άφηγε ελεύθερη να τρέχει στις βάρκες, να σκαρφαλώνει στα δέντρα, να παίζει. Σε αντίθεση με τον πατέρα της που ήταν αυστηρός. Στα μυθιστορήματά της συναντάμε πολλές φορές τον παππού ως χαρακτήρα και καθώς ξέρουμε ότι τα μυθιστορήματά της είναι σχεδόν αυτοβιογραφικά, αναγνωρίζουμε πολλές φορές τον δικό της παππού(www.alkizei.com)

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

1.1. Ο ρόλος του παππού στην ελληνική οικογένεια

Η οικογένεια είναι το βασικότερο κύτταρο της ανθρώπινης κοινωνίας, καθώς καλύπτει τις κοινωνικές και ψυχολογικές πλευρές του ανθρώπου. Μέσα σ' αυτή μεγαλώνουμε, μαθαίνουμε, χαιρόμαστε, απογοητευόμαστε, απομονωνόμαστε ή διασκεδάζουμε, αισθανόμαστε άνετα και οικεία. Και όταν αποφασίσουμε να κάνουμε τη δική μας οικογένεια έχουμε την πατρική σαν πρότυπο (Χουρδάκη, 1982 :279).

Τι εννοούμε όμως όταν λέμε οικογένεια; Ας πάρουμε τον ορισμό της οικογένειας από το λεξικό του Littré. "Οικογένεια είναι το σύνολο των προσώπων του ίδιου αίματος, που ζουν κάτω από την ίδια στέγη, ιδίως ο πατέρας, η μητέρα και τα παιδιά". Άρα για να ορίσουμε μια ομάδα ως οικογένεια θα πρέπει τα άτομα που την αποτελούν να είναι συγγενείς μεταξύ τους, δηλαδή να έχουν το ίδιο αίμα (Χουρδάκη, 1982:279)

Ωστόσο ο Maurice Porot από την οπτική της ψυχολογίας στο βιβλίο του *Relations familiales* γράφει: "Καλά είναι να υπάρχει στην οικογένεια η ίδια στέγη και το ίδιο αίμα μα αυτό που δένει την οικογένεια είναι η αγάπη, είναι το συναίσθημα που πρέπει να συνδέει αυτούς που καλούνται να ζήσουν μαζί". Ο Porot λοιπόν, υποστηρίζει πως για να μπορεί να υπάρξει οικογένεια, θα πρέπει τα μέλη που την αποτελούν να συνδέονται με συναισθηματικούς δεσμούς και πρώτα απ' όλα με αγάπη. Ο Porot δίκαια μιλά για το συναίσθημα που πρέπει να είναι δυνατό και να κρατά ενωμένους τους ανθρώπους, που με τους δεσμούς αίματος(οι οποίοι έτσι και αλλιώς υπάρχουν) ζουν κάτω από την ίδια στέγη (Χουρδάκη, 1982:279).

Σε όποια γωνιά της γης και αν βρεθούμε, σε όποιο κράτος, σε όποια κοινωνία είτε πλούσια είναι αυτή είτε φτωχή είτε άγρια είτε πολιτισμένη η οικογένεια και η συγγένεια αποτελούν τους σημαντικότερους κοινωνικούς θεσμούς. Γιατί η οικογένεια και η συγγένεια αποτελούν μορφές οργάνωσης της κοινωνικής ζωής του ανθρώπου, ανεξάρτητα από τις μορφές με τις οποίες εμφανίζονται κάθε φορά. Αυτό χωρίς να μας αφήνει καμιά αμφιβολία μας δείχνει πως η οικογένεια και κατ' επέκταση η συγγένεια

είναι ο βασικός πυρήνας της κοινωνίας. Οι κυριότεροι και σημαντικότεροι σκοποί της συμβολής της οικογένειας και της συγγένειας είναι η βιολογική αναπαραγωγή, η ανατροφή και περιποίηση των απογόνων, η μάθηση και εκπαίδευσή τους και γενικά η αμοιβαία προστασία των μελών μεταξύ τους καθώς και η συναισθηματική κάλυψή τους (Τσαούση, 2004:56).

Αν ανατρέξουμε στην ιστορία και άλλων πολιτισμών όπως είναι ο δυτικός και ο βαλκανικός πολιτισμός θα δούμε πως και εκεί η οικογένεια είναι παρούσα στην οργάνωση της κοινωνικής ζωής του ανθρώπου. Επίσης βλέπουμε ότι αποτελεί το βασικό πρότυπο πάνω στο οποίο δημιουργούνται οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις. Πολλές φορές ή έννοια της οικογένειας συνδέεται με τον γάμο, χωρίς αυτό να είναι απαραίτητο. Εκείνο που είναι οπωσδήποτε λανθασμένο είναι η σύνδεση της έννοιας με το νοικοκυριό. Γιατί το νοικοκυριό δεν προσδιορίζει τον όρο της οικογένειας, προσδιορίζει τον όρο της οικονομικής μονάδας, δηλαδή το σύνολο των ατόμων που συγκατοικούν στην ίδια στέγη για κάποιο λόγο και μοιράζονται τα έξοδα και τις δουλειές, όπως για παράδειγμα δύο ή περισσότεροι φοιτητές (Κασιμάτη, 2014:71).

Το 1680 στη Γαλλία, ο Ρισελέ (Richelet) στο λεξικό του, ήταν ο πρώτος που όρισε τον ορισμό της οικογένειας, διαχωρίζοντας τα μέλη της από τους υπόλοιπους συγγενείς και τους υπηρέτες. Από τότε όταν μιλάμε για οικογένεια εννοούμε το σχήμα: "πατέρας, μητέρα, παιδιά". "Οι προσφωνήσεις που χρησιμοποιούνται για τους συγγενείς αυτούς όπως μαμά, μπαμπά, παππού, θεία κτλ. είναι ένα οικογενειακό ιδίωμα, που δείχνει την οικειότητα, την αλληλεγγύη, αλλά και την ανάγκη που νιώθουμε να προσφωνούμε τους οικείους διαφορετικά από ό, τι τους ξένους". Τη διευκρίνηση του λήμματος "οικογένεια" μας τη δίνει ακόμα και η ετοιμολογία της λέξης : Οικογένεια --> *οίκος* και *γένος* δηλαδή, η γενιά που διαμένει στο ίδιο σπίτι. Στον χριστιανικό κόσμο λοιπόν, όταν μιλάμε για οικογένεια εννοούμε τον γάμο δύο ατόμων διαφορετικού φύλου που συνδέονται και αποφασίζουν να ζήσουν μαζί και να αναπαραχθούν. Οι δύο αυτοί άνθρωποι θα γίνουν πρώτα γονείς και αργότερα παππούδες, θα εξακολουθήσουν όμως να ανήκουν στην ίδια οικογένεια (Κασιμάτη, 2014:72).

Η οικογένεια είναι ένας θεσμός ισχυρός και δυνατός που παίζει σπουδαίο ρόλο στη διαμόρφωση της συγγένειας στην αρχή, της κοινωνίας, του χωριού, της πόλης, του κράτους, του κόσμου ολόκληρου. Όλα όσα προσφέρει μια οικογένεια δηλαδή, η κοινωνικοποίηση, η κάλυψη διαφόρων αναγκών (βιοτικές και συναισθηματικές), η

αναπαραγωγική δραστηριότητα, συμβάλλουν στην εξέλιξη της κοινωνίας στην ευρύτερη μορφή της (Κασιμάτη, 2014:72).

Έως σήμερα, στην Ελλάδα οι αλλαγές στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της οικογενειακής ζωής δεν είχαν πάρει τόσο μεγάλες διαστάσεις όσο σε άλλα κράτη της Ευρώπης. Στη χώρα μας η οικογένεια εξακολουθεί να είναι χώρος αλληλεγγύης και υποστήριξης των ανθρώπων που την αποτελούν, ιδίως όταν πρόκειται για θέματα που αφορούν τη σχέση των ηλικιωμένων και τη βοήθεια που αυτοί προσφέρουν στα νέα ζευγάρια και τα παιδιά τους. Εξαιτίας των νέων κοινωνικών κινδύνων, των αλλαγών στη δομή της οικογένειας σε συνδυασμό με τις φάσεις του κύκλου ζωής, έχει επανέλθει στο προσκήνιο το θέμα των ανταλλαγών μεταξύ των δύο γενεών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη συνύπαρξη για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα των δύο γενεών μεταξύ τους και τη διαφοροποίηση των διαγενεακών σχέσεων και ανταλλαγών (Μουσούρου, Στρατηγάκη, 2004:125,126).

"Στην Ελλάδα (και γενικότερα στην Ευρώπη) η οικογένεια εμφανίζεται ως ρυθμιστής των κοινωνικών και των οικονομικών σχέσεων, καθώς:

- Μεταβιβάζει στα μέλη της τα συστήματα αξιών της ευρύτερης κοινωνίας στην οποία ανήκει και συνεπώς εξασφαλίζει τη συνοχή της κοινωνίας.
- Ρυθμίζει τις οικονομικές σχέσεις μέσω της κληρονομικής μεταβίβασης των υλικών αγαθών στα μέλη της.
- Ελέγχει και κατευθύνει, μέσω του συστήματος διαδοχής, το κύρος και τη δύναμη των μελών της, έννοιες που συνδέονται με τους κοινωνικούς ρόλους και τις κοινωνικές θέσεις" (Κασιμάτη, 2014:74).

Η οικογένεια είναι παρούσα σε όλες τις κοινωνίες με μικρές διαφοροποιήσεις όμως στο μέγεθος, στις στρατηγικές και στη μορφή. Ο χρόνος όμως δεν αφήνει την οικογένεια αναλλοίωτη καθώς οι κοινωνίες εξελίσσονται και οι ρόλοι των μελών της αλλάζουν. Από τις αρχές του 20ού αιώνα η οικογένεια είναι μεγάλη γιατί περιλαμβάνει τους γονείς, τα παντρεμένα παιδιά και τους απογόνους τους. Η οικογένεια αυτή ονομάζεται *εκτεταμένη*. Εδώ ο καθένας όσον αφορά τη δουλειά, ανάλογα με το φύλο του, έχει ενεργό ρόλο. Τη μορφή αυτή της οικογένειας τη συναντάμε συνήθως στις αγροτικές κοινωνίες. Έτσι βλέπουμε τη γυναίκα να δουλεύει μέσα και γύρω από το σπίτι, ενώ τον άντρα έξω από αυτό (Κασιμάτη, 2014: 76).

Ίδια θέση έχει και ο John Muncie για τις εκτεταμένες οικογένειες, ωστόσο προσθέτει και άλλα άτομα που μπορούν να αποτελούν μέλη της εκτεταμένης οικογένειας όπως είναι οι μακρινοί συγγενείς και οι θείοι (Muncie, 2008:67).

Ο Feldman ονομάζει την εκτεταμένη οικογένεια "πολυγενεακή". Όπως ισχυρίζεται αποτελείται από άτομα διαφόρων γενεών, τα παιδιά δηλαδή ζουν στο ίδιο σπίτι με τους γονείς και τους παππούδες τους. Η παρουσία πολλών γενεών στο ίδιο σπίτι μπορεί να προσφέρει πλούσια εμπειρία ζωής για τα παιδιά, τα οποία εκτίθενται στην επίδραση τόσο των γονέων όσο και των παππούδων τους.

Αντίθετα, στις πολυγενεακές οικογένειες υπάρχει πιθανότητα συγκρούσεων, καθώς περισσότεροι του ενός ενήλικες παίρνουν το ρόλο αυτού που επιβάλλει την πειθαρχία, χωρίς να υπάρχει συντονισμός μεταξύ τους (Feldman, 2009: 431).

Μισό αιώνα αργότερα, διάφορες κοινωνικές μεταβολές (εγκατάλειψη της υπαίθρου, αστικοποίηση) δημιούργησαν την *πυρηνική ή συζυγική* οικογένεια. Η οικογένεια αυτή περιλαμβάνει τους γονείς και τα ανύπαντρα παιδιά τους και τη συναντάμε περισσότερο στις αστικές κοινωνίες. Ως προς την εργασία ο διαχωρισμός των δύο φύλων είναι πιο ελαστικός (Κασιμάτη, 2014:77).

Γίνεται λοιπόν φανερό πως η σημερινή ελληνική οικογένεια είναι κυρίως πυρηνικής μορφής δηλαδή, σ' αυτή συνυπάρχουν οι γονείς και τα παιδιά, ενώ τα ηλικιωμένα άτομα (παππούς, γιαγιά) απομακρύνονται όλο και περισσότερο από το ίδιο σπίτι.

Σύμφωνα με τον Talcott Parsons η συζυγική οικογένεια, δηλαδή η πυρηνική, έχει δικό της χαρακτήρα, διαφορετικό από το εγώ, τον χαρακτήρα, που έχει διαμορφώσει κάθε άτομο από την οικογένεια που προέρχεται και δημιουργήθηκε. Η τυπική συζυγική οικογένεια ζει σε ένα δικό της σπίτι, μακριά από τις οικογένειες των πεθερικών και είναι οικονομικά ανεξάρτητη, εξασφαλίζοντας την επιβίωσή της βασικά από το επάγγελμα, τη "δουλειά" του συζύγου (Francois De Singly, 1996:71).

Στη σύγχρονη εποχή, η πυρηνική μορφή οικογένειας εξελίσσεται κάπως και περιλαμβάνει και άλλες μορφές όπως:

- Η *οικογένεια διπλής σταδιοδρομίας*, στην οποία και οι δύο σύζυγοι εργάζονται και επομένως οι ρόλοι διαμορφώνονται σε σχέση με τις επαγγελματικές ασχολίες τους και τα πρότυπα αξιών τους.
- Η *ελεύθερη συμβίωση* (συγκατοίκηση χωρίς γάμο), η οποία συναντάται όλο και περισσότερο σε πολλές χώρες της Ευρώπης και στηρίζεται κυρίως σε ατομικές επιλογές.
- Η *μονογονεϊκή οικογένεια*, η οποία αποτελείται συνήθως από την άγαμη μητέρα ή από το διαζευγμένο ή χήρο γονέα με τα παιδιά.

- Η *οικογένεια δεύτερου γάμου*, η οποία έχει προκύψει από την αύξηση των διαζυγίων, που προκαλεί με τη σειρά της τη δημιουργία οικογενειών δεύτερου (ή τρίτου) γάμου του ενός ή και των δύο συζύγων (Κασιμάτη,2014:77).

Παρ' όλα αυτά οι ηλικιωμένοι ανεξάρτητα αν μένουν ή όχι στο ίδιο σπίτι κατέχουν σπουδαία θέση στην ελληνική οικογένεια. Οι παππούδες και οι γιαγιάδες είναι και θα είναι πάντα σημαντικά πρόσωπα. Ο παππούς από παλιά συνήθως είχε τον κυρίαρχο ρόλο μέσα σ' αυτήν, αποφάσιζε για τα σημαντικά θέματα, διαχειρίζονταν το οικονομικό κομμάτι της οικογένειας, συμβούλευε και νουθετούσε τους μικρότερους, παιδιά και εγγόνια.

Σύμφωνα με τη Χουρδάκη, "άλλοτε το να γίνει κανείς παππούς ή γιαγιά θεωρούνταν σαν δύση της ζωής". Κι αυτό γιατί λόγω ηλικίας και παύσης εργασίας έμπαιναν στο περιθώριο, έχοντας το σεβασμό των άλλων. Επειδή στον καιρό τους παντρεύονταν σε μεγάλη ηλικία γίνονταν παππούδες όταν πια ήταν πολύ ηλικιωμένοι (Χουρδάκη, 1982:336).

Οι παππούδες έξω από το σπίτι έκαναν αυτό που τους φαινόταν σωστό, μέσα στο σπίτι όμως υποχωρούσαν στον τρόπο ανατροφής των παιδιών τους και αυτό γιατί ήθελαν ησυχία. Σέβονταν τον τρόπο που τα παιδιά τους μεγάλωναν τα εγγόνια τους, χωρίς να ανακατεύονται στην ανατροφή τους. Δικό τους καθήκον ήταν συνήθως η οικονομική βοήθεια. Εξ αιτίας αυτού του ρόλου εισέπρατταν το σεβασμό και το κύρος. Υπήρχαν όμως και οικογένειες όπου οι παππούδες έπαιζαν πρωταρχικό ρόλο μέσα σ' αυτήν και λειτουργούσαν σαν κυρίαρχοι. Αρνιούνταν να παραδώσουν τη σκυτάλη στους καινούργιους πατεράδες και επέβαλαν την άποψή τους, είχαν λόγο για το κάθε τι που θα γινόταν μέσα στο σπίτι, ανακατεύονταν στην ανατροφή των παιδιών και φρόντιζαν την εικόνα της οικογένειας προς τα έξω, χωρίς να νοιάζονται για τα πραγματικά συναισθήματα και για τα προβλήματα που δημιουργούσαν με τη συμπεριφορά τους. Αυτοί όπως είναι λογικό έχαναν το σεβασμό και το κύρος της οικογένειας (Χουρδάκη, 1982:336).

Η Χουρδάκη αναφέρει χαρακτηριστικά: "Όμως το να γίνει κανείς σήμερα παππούς ή γιαγιά δε σημαίνει απλώς να περάσει ένα στάδιο στην πορεία της ζωής του. Είναι ένα είδος "προαγωγής" που μπορεί να έρθει νωρίτερα ή αργότερα. Πολλά ζευγάρια σήμερα, 40 μόλις χρόνων, φτάνουν στο στάδιο αυτό. Με την πρόοδο της υγιεινής και τις ιατρικές φροντίδες υπάρχει σήμερα μια νέα γενιά τρίτης ηλικίας που εξακολουθεί να είναι δυναμική, ζωντανή, δραστήρια". Αυτοί οι άνθρωποι προσπαθούν να χειριστούν τη νέα πραγματικότητα καθώς η ψυχολογία τους αλλάζει και από γονείς

γίνονται παππούδες. Προσπάθεια όμως πρέπει να καταβάλει και η νέα γενιά για να επιτευχθεί ειρηνική συνύπαρξη. Βλέπουμε πως συνήθως η νέα γενιά είναι αρνητική σ' αυτό τον τρόπο συνύπαρξης. Αυτή η γενιά νομίζει πως η ζωή των γονιών τους από τη στιγμή που έγιναν παππούδες πρέπει να μπει στο περιθώριο, να πνίξουν τα δικά τους θέλω, τις δικές τους προτεραιότητες και δραστηριότητες και η κύρια ασχολία τους να είναι τα εγγόνια τους. Δε σκέφτονται όμως πως πολύ σύντομα θα είναι και αυτοί στη θέση των γονιών τους (Χουρδάκη, 1982:337).

Ο ρόλος του παππού (και της γιαγιάς) στην καθημερινότητα της ελληνικής οικογένειας παραμένει αρκετά σημαντικός καθώς είναι ρόλος υποστήριξης των γονέων. Ο Maurice Porot γράφει: " Ο παππούς και η γιαγιά έχουν υπάρξει γονείς, αργότερα πεθεροί. Παραμένουν και το ένα και το άλλο, όταν γίνονται παππούς και γιαγιά". Σύμφωνα με αυτό, ο παππούς διατηρεί ακόμα κάποια εξουσία, ενώ η γιαγιά παραμένει πάντοτε μητέρα. Στις αγροτικές περιοχές, όπου το νέο ζευγάρι μένει στην ίδια εστία με τους γονείς, ο παππούς και η γιαγιά αποτελούν το αναγκαίο συμπλήρωμα της οικογένειας. Ακόμη όμως και όταν μένουν σε διαφορετικό σπίτι ο παππούς και η γιαγιά συνεχίζουν να λειτουργούν σαν γονείς, όχι μόνο στα παιδιά τους, αλλά και στα εγγόνια τους. Στις αστικές περιοχές, που οι οικογένειες τείνουν συνήθως προς την πυρηνική μορφή, η ανάληψη της ευθύνης των παιδιών από τους παππούδες έχει τη μορφή μιας κρυφής αλλά απαραίτητης σύμπραξης μεταξύ της νεαρής μητέρας και των ηλικιωμένων προσώπων (Γεωργίου - Νίλσεν, 1980:64-65).

Στη σχέση μεταξύ των ηλικιωμένων και των παιδιών τους σημαντικό ρόλο παίζει η οικονομική κατάστασή τους, πολλές φορές μάλιστα αποτελεί τον κινητήριο μοχλό αυτής της σχέσης. Όταν το εισόδημα των ηλικιωμένων είναι ικανοποιητικό μπορούν να βοηθήσουν και τα παιδιά τους και να συνεισφέρουν ενεργά σε μια καλύτερη και πιο άνετη ζωή. Στην αντίθετη περίπτωση αναγκάζονται τα παιδιά να βοηθήσουν τους ηλικιωμένους για να μην ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας. Αυτό όμως μπορεί να τους κάνει να μην αισθάνονται άνετα και να νιώθουν ότι είναι βάρος μέσα στην οικογένεια. Στην Ελλάδα τουλάχιστον, οι ηλικιωμένοι βλέπουν θετικά την υπάρχουσα νοοτροπία να βοηθούν οικονομικά τα παιδιά τους, όπως κάποτε έκαναν οι δικοί τους γονείς σ' αυτούς και όπως ευελπιστούν να κάνουν και τα παιδιά τους στους ίδιους όταν πια οι δυνάμεις τους τούς εγκαταλείψουν. Η νοοτροπία αυτή που επικρατούσε μέχρι πρόσφατα, δεν έπαψε και μέχρι και σήμερα να ισχύει αν και έχουν γίνει πολλές αλλαγές στη δομή της οικογένειας. Η ανεργία που υπάρχει στη σημερινή εποχή, η μερική απασχόληση, οι χαμηλοί μισθοί, καθώς και η εργασία των γυναικών

έξω από το σπίτι, καθιστούν τη βοήθεια που προσφέρουν οι ηλικιωμένοι στην οικογένεια απαραίτητη. Έτσι οι ηλικιωμένοι προσέχουν τα παιδιά, πληρώνουν χρέη, τράπεζες, δάνεια και ότι άλλο προκύψει. Η ελληνική οικογένεια δίνει το βάρος στους νέους και τα παιδιά, βοηθάει όσο μπορεί να σπουδάσουν, να βρουν εργασία, να δημιουργήσουν οικογένεια, να καλυτερέψουν τη ζωή τους. Με αποτέλεσμα να δημιουργείται το φαινόμενο του παιδοκεντρισμού και τα παιδιά ή τα εγγόνια να αποτελούν το "επίκεντρο" των προτεραιοτήτων και των αποφάσεων μιας ελληνικής οικογένειας (Μουσούρου, Στρατηγάκη, 2004:168,169).

Από την άλλη, αν εξετάσουμε την προσφορά φροντίδας της οικογένειας προς τους ηλικιωμένους θα δούμε πως η προσφορά αυτή δεν είναι ομοιογενής. Κι αυτό γιατί η προσφορά αυτή εξαρτάται από την υγεία και την κατάσταση που βρίσκονται οι ηλικιωμένοι. Άλλοι από αυτούς μπορεί να έχουν μερικά προβλήματα υγείας αλλά μπορούν να αυτοεξυπηρετηθούν χωρίς να έχουν την ανάγκη άμεσης φροντίδας και άλλοι έχουν επιβαρυσμένη υγεία (όπως alzheimer, άνοια, κινητικά προβλήματα) και χρειάζονται την άμεση και τη μόνιμη φροντίδα της οικογένειάς τους. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι ηλικιωμένοι που έχουν περάσει το κατώφλι της τέταρτης ηλικίας και είναι ηλικίας ογδόντα ετών και πάνω. Αυτοί οι άνθρωποι χρειάζονται ειδικά προγράμματα συστηματικής κοινωνικής πολιτικής. Στο παρελθόν όμως δεν δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για τον σχηματισμό τέτοιων προγραμμάτων και σήμερα βλέπουμε πως ούτε στον παρόν, ούτε και στο μέλλον προβλέπεται να δημιουργηθούν, την περίθαλψη και τη φροντίδα των ηλικιωμένων σ' αυτές τις περιπτώσεις αναγκαστικά την αναλαμβάνει η οικογένεια. Δεν είναι όμως μόνο τα σωματικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ηλικιωμένοι, πολλές φορές υπάρχουν και τα ψυχικά προβλήματα τα οποία είναι εξίσου μεγάλης σοβαρότητας. Και στις περιπτώσεις αυτές οι μεγάλοι άνθρωποι νιώθουν συχνά εγκατάλειψη, αποκλεισμό και κοινωνική απομόνωση (Μουσούρου, Στρατηγάκη, 2004:173,174).

Συγκρίνοντας τους ηλικιωμένους που ζουν με την οικογένειά τους με εκείνους που μένουν σε διάφορα γηροκομεία ή με εκείνους που ζουν μόνοι τους, παρατηρούμε πως τα συμπτώματα ψυχικών παθήσεων έχουν ως εξής:

- συμπτώματα άγχους 30%
- συμπτώματα κατάθλιψης 25-35%
- αϋπνία 40%
- παρανοϊκές σκέψεις 4%

- σχιζοφρένεια 1-8%
- άνοια 5-25%, των οποίων 31% εμφανίζει κάποια συμπτώματα ψύχωσης και το 25% κατάθλιψη

Παράλληλα υψηλό ποσοστό, 50%, παρουσιάζει η αυτοκτονία στα άτομα τρίτης ηλικίας. Η αύξηση αυτή παρατηρείται με περισσότερη συχνότητα στους άντρες άνω των 75 ετών, οι οποίοι ζουν μόνοι, έχοντας διάφορα οικονομικά, ψυχολογικά αλλά και κοινωνικά προβλήματα (Κοσκινάς,1999 :336)

Τα άτομα της τρίτης ηλικίας υποκύπτουν σε ορισμένα ψυχολογικά νοσήματα με μεγαλύτερη συχνότητα από τον υπόλοιπο πληθυσμό προσπαθώντας να ξεπεράσουν διάφορες καταστάσεις και απώλειες της καθημερινότητάς τους, όπως για παράδειγμα την απώλεια εργασίας, την απώλεια κοινωνικής θέσης, την απώλεια οικονομικής ευχέρειας, την απώλεια ανεξαρτησίας και θέσης στην οικογένεια και τέλος την απώλεια συγγενών και κυρίως συζύγου(Κοσκινάς,1999 :337)

Για να περιορισθούν αυτά τα αισθήματα, πρέπει οι ηλικιωμένοι άνθρωποι να ζουν μαζί ή κοντά στα παιδιά τους, να έχουν συχνή επαφή και να περνούν ώρες μαζί τους. Όταν οι ηλικιωμένοι αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα υγείας, στην οικογένεια προκύπτει έντονος προβληματισμός. Και αυτό γιατί η φροντίδα των ηλικιωμένων ανθρώπων απαιτεί μια κάποια οικονομική ευχέρεια. Στη χώρα μας δεν προβλέπεται από το κράτος η ανάλογη οικονομική στήριξη και έτσι η οικογένεια αναγκάζεται να προσλάβει κάποιον για το ρόλο αυτό και τις περισσότερες φορές καταφεύγει σε μετανάστριες στο ρόλο των φροντιστών κυρίως από τα κράτη της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και της Ανατολικής Ευρώπης, οι οποίες συνήθως προσφέρουν την υπηρεσία τους με λιγότερα χρήματα από ότι οι ομοεθνής μας. Αυτή η λύση όμως είναι άτυπη και χωρίς προγραμματισμό των πραγματικών αναγκών και πολλές φορές δημιουργεί και άλλα προβλήματα μέσα στην οικογένεια, όπως προβλήματα χώρου, συγκατοίκησης, έλλειψη συνεννόησης εξαιτίας της ομιλίας σε άλλη γλώσσα και διάφορα άλλα (Μουσουρού, Στρατηγάκη, 2004:173,174).

1.1.1 *Ο παππούς και η σχέση του με το παιδί*

Ο ρόλος του παππού είναι πολύ σημαντικός για το παιδί. Το λαϊκό γλωσσικό «Του παιδιού μου το παιδί είναι δυο φορές παιδί μου» δεν θα μπορούσε να εκφράσει

καλύτερα, την αγάπη που έχει μέσα του ο παππούς (και η γιαγιά) για το εγγόνι του. Η αγάπη αυτή είναι πραγματικά ανεξάντλητη, αναντικατάστατη, αδιαπραγμάτευτη και ανιδιοτελής για το παιδί. Ο παππούς (και η γιαγιά), θα πρέπει να έχει ενεργή παρουσία στη ζωή του παιδιού και έτσι να απολαμβάνουν και οι δύο πλευρές τα όμορφα και γνήσια συναισθήματα που προσφέρει αυτή η σχέση. Οι παππούδες καμαρώνουν και νιώθουν περήφανοι για το εγγόνι τους. Χαίρονται καθώς παρακολουθούν το μεγάλωμά του, με μια πιο χαλαρή διάθεση που πιθανώς δεν είχαν όταν μεγάλωναν τα παιδιά τους (λόγω δουλειάς και έλλειψης χρόνου). Η κύρια ευθύνη του μεγάλωματος και της ανατροφής πέφτει στους ώμους των γονιών, έτσι, ο ρόλος των παππούδων και των γιαγιάδων αποπνέει μια ευχάριστη αίσθηση ελευθερίας για το παιδί. Συχνά, γίνονται γέφυρα συμβιβασμού και «πυροσβέστες» συγκρούσεων μέσα στην οικογένεια. Μεταδίδουν στο εγγόνι τους πολύτιμες αξίες από μια άλλη εποχή, που τώρα τείνουν να ξεχαστούν. Διηγούνται ιστορίες και αναμνήσεις από το παρελθόν, που τα μικρά παιδιά συνήθως ακούνε με μεγάλο ενδιαφέρον. Με τον τρόπο τους περνάν στα παιδιά τις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα καθώς και τις συνήθειες μιας άλλης εποχής και διατηρούν ζωντανή την παράδοση. Τους μαθαίνουν τραγούδια και παραμύθια που δε γράφουν τα βιβλία, μιλώντας τους πολλές φορές με τη ντοπιολαλιά τους και έτσι βάζουν τα παιδιά να σκέφτονται και άλλους κόσμους φανταστικούς, παραμυθένιους, ανύπαρκτους, εξωπραγματικούς ή και ιδεατούς ή περασμένους. Οι παππούδες και οι γιαγιάδες, είναι θησαυροί πολιτισμικών αξιών και τους προσφέρουν ανιδιοτελώς στο εγγόνι τους (<http://www.infochildren.com>).

Η σχέση των παππούδων με τα εγγόνια τους ήταν, είναι και θα είναι αναμφισβήτητα μοναδική γιατί δεν επηρεάζεται από το χρόνο, ούτε από την πρόοδο των εποχών. Είναι σχέση ζωής, αίματος και συναισθήματος. Ο ρόλος που είχαν η γιαγιά και ο παππούς στην οικογένεια ήταν πάντοτε σημαντικός. Τις τελευταίες δεκαετίες που όλο και περισσότεροι γονείς στηρίζονται στη βοήθειά τους για τη φροντίδα των παιδιών τους, ο ρόλος αυτός έχει αποκτήσει μεγαλύτερη αξία και προσοχή. Οι γονείς για πολλά χρόνια είχαν ανεξαρτητοποιηθεί και απολάμβαναν το προνόμιο του ότι δε βασίζονταν στους γονείς τους. Ξαφνικά όμως, η παρουσία των παιδιών έρχεται και αλλάζει την κατάσταση επαναφέροντας και κάνοντας τη βοήθεια των γονιών τους (παππούδων πλέον) και πάλι αναγκαία, πολλές φορές και απαραίτητη, καθώς η εμπιστοσύνη στους ξένους ανθρώπους (baby sitter) αρκετά συχνά δημιουργεί προβλήματα. Δεν είναι λίγες οι φορές που βλέπουμε πόσο πολύ κακομεταχειρίζονται οι ξένοι άνθρωποι τα παιδιά που υποτίθεται αναλαμβάνουν να φροντίσουν. Για τους

γονείς, ο ρόλος των παππούδων μπορεί να αποκτή ιδιαίτερη αξία εξαιτίας της βοήθειας που παίρνουν, για τα παιδιά όμως σημαίνει πολύ περισσότερα! Αν όχι όλα, τα περισσότερα παιδιά απολαμβάνουν τις στιγμές που περνούν με τους παππούδες τους. Απολαμβάνουν την ανεκτικότητα και τη λιγότερο αυστηρή στάση τους, τα παιχνίδια και τα χατίρια που τους κάνουν, τις λιχουδιές που δε δίνονται με μέτρο, τις ιστορίες που τους κάνουν να κρέμονται από τα χείλη τους, τα χαλαρά ωράρια ύπνου, την αγάπη τους (www.parentshelp.gr).

Ο ψυχολόγος και οικογενειακός σύμβουλος Rogge, αναφέρει πως τα παιδιά έχουν ανάγκη τους παππούδες, σχεδόν όσο και τους γονείς τους. Ο ρόλος των παππούδων βέβαια είναι διαφορετικός από το ρόλο των γονιών. Οι παππούδες συνήθως προσφέρουν μεγαλύτερη αποδοχή, υποστήριξη, κατανόηση και λιγότερη πειθαρχία στα παιδιά. Έτσι, η σχέση τους με τα εγγόνια τείνει να είναι πιο χαλαρή και γενναϊόδωρη. Για τους παππούδες αυτό είναι ιδιαίτερα απολαυστικό γιατί ναι μεν μπορούν να βοηθήσουν στο μέγιστο μιας νέας γενιάς, αλλά από την άλλη δεν έχουν τις καθημερινές ευθύνες των γονιών και δε χρειάζεται να εμπλέκονται στις έντονες αντιπαραθέσεις και στις διαφωνίες που μπορεί να δημιουργηθούν ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά. Μερικές φορές, και μόνο η παρουσία τους είναι από μόνη της σημαντική. Μπορεί να λειτουργήσουν ως μοχλός σταθερότητας και ηρεμίας τόσο για τα εγγόνια όσο και για τους γονείς. Άλλες φορές η παρουσία τους γίνεται αναγκαία σε καταστάσεις κρίσης όπου με έναν πιο ενεργό ρόλο αναλαμβάνουν τη φροντίδα των εγγονών τους. Επιπλέον, έχοντας μια σχετική απόσταση από την οικογένεια και μεγαλύτερη εμπειρία, μπορεί να φανούν χρήσιμοι όταν προκύπτουν προβλήματα και μπορεί να διατηρήσουν οικογενειακές αξίες και να διασφαλίσουν την οικογενειακή συνέχεια. Ο παππούς και η γιαγιά έχουν επίσης περισσότερο χρόνο να διηγούνται ιστορίες από το παρελθόν, πράγμα που μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά να δημιουργήσουν μια πιο ολοκληρωμένη και πιο βαθιά αίσθηση της οικογενειακής τους ταυτότητας και παράδοσης (www.parentshelp.gr).

Όπως τονίζει η Χουρδάκη, η φύλαξη των εγγονιών είναι μια απασχόληση ιδιαίτερα ευχάριστη στους παππούδες, καθώς τους καθιστά ενεργούς και χρήσιμους. Η ευθύνη που αναλαμβάνουν είναι μεγάλη και για να ανταποκριθούν πρέπει κατά κάποιο τρόπο να αλλάξουν και οι ίδιοι. Δεν μπορούν να στηριχθούν μόνο στην περασμένη εμπειρία τους, όσο πλούσια κι αν είναι. Σήμερα, καθώς οι εξελίξεις είναι ραγδαίες τα παιδιά έχουν ανάγκη από διαφορετική τακτική, απ' ότι είχαν τα παιδιά των περασμένων γενεών. Οι ηλικιωμένοι της σημερινής εποχής κουβαλούν την προσωπική

τους ιστορία, την αγωγή που πήραν από τους δικούς τους γονείς, τις εμπειρίες τους και τα βιώματά τους. Αυτά όλα τους εμποδίζουν κατά κάποιο τρόπο να εξελίσσονται γρήγορα και να κατανοήσουν τη ψυχολογία των σύγχρονων μοντέρνων γονιών καθώς και τις ανάγκες των σημερινών παιδιών. Παρ' όλα αυτά είναι γεγονός πως η φύλαξη των εγγονιών από τους παππούδες και από τις γιαγιάδες έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις, αυτό μπορεί να οφείλεται στο ότι οι σημερινές εργαζόμενες μητέρες είναι πολύ περισσότερες από τις εργαζόμενες μητέρες άλλων εποχών. Είναι και ένα πρακτικό σύστημα συμβίωσης που το δημιούργησε η οικονομική κρίση και που οι νέοι γονείς επωφελούνται (Χουρδάκη, 1982:343).

Η φύλαξη των εγγονιών από τους παππούδες μπορεί να μην είναι μόνιμη, μα "επ' ευκαιρία". Αυτό έχει και πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Πρώτα απ' όλα η επαφή με τα παιδιά είναι πιο αραιή, πιο εύκολη, γιατί τα μικρά είναι ευγενικά, πιο συνεργατικά, και οι παππούδες πιο υπομονετικοί, πιο επιεικείς. Αισθάνονται τρυφεράδα και συχνά έκπληξη γιατί βρίσκουν σε κάθε συνάντησή τους τα εγγόνια τους αλλαγμένα. Και καθώς όλα τα παιδιά προπορεύονται σε πολλούς τομείς, από τα συνομήλικα περασμένων εποχών, οι παππούδες προσπαθούν να τα ακολουθήσουν και να ανανεωθούν και αυτοί κατά κάποιο τρόπο. Αυτή η ανανέωση τους κάνει καλό και τους εξελίσσει ως ανθρώπους (Χουρδάκη, 1982:344,345).

Οι ειδικοί ψυχολόγοι τονίζουν πως το να μεγαλώνει ένα παιδί με τους παππούδες και όχι με ξένους ανθρώπους, είναι γεγονός αναντικατάστατης σημασίας γιατί τα βιώματα και οι εμπειρίες που παίρνει από τους παππούδες (όπως ιστορίες, κουβέντες, ιδιαίτερη στοργή) βοηθούν το παιδί να αναπτυχθεί και να εξελίξει την προσωπικότητά του (Μουσούρου, Στρατηγάκη, 2014: 170).

Δεν παύουν όμως να караδοκούν και κάποιοι κίνδυνοι στη φύλαξη των παιδιών από τους παππούδες, όταν αυτή η φύλαξη δεν είναι μόνιμη. Ένα μειονέκτημα είναι πως οι προσφερόμενες υπηρεσίες από τους παππούδες προς το νέο ζευγάρι είναι λιγότερες, αφού οι συναντήσεις είναι πιο αραιές. Ύστερα καμιά φορά οι μεγάλοι γονείς δεν έχουν πολλή διάθεση γι' αυτό το ρόλο. Τον δέχονται από υποχρέωση ή και από συναίσθημα ενοχής: "δεν προσφέρουμε στα παιδιά μας τίποτα άλλο, μπορούμε να τους αρνηθούμε κι αυτό; Ύστερα αν δεν δεχτούμε να τους βοηθήσουμε τώρα θα μας εμπιστευθούν τα μικρά άλλη φορά; Και πώς θα φανεί στα παιδιά μας, να μας βλέπουν να περνάμε τις ώρες μας με άλλα ζητήματα έξω από το σπίτι;" (Χουρδάκη, 1982:345)

Ένας άλλος κίνδυνος με τη μη μόνιμη φύλαξη των παιδιών από τους παππούδες είναι ότι λόγω των αραιών συναντήσεων, οι μεγάλοι γονείς δυσκολεύονται

να αναγνωρίσουν τα εγγονάκια τους ή ακόμα αγνοούν τις συνήθειές τους και το χαρακτήρα τους. Ακόμη μπορεί να μη γνωρίζουν τι περιθώρια ανοχής ή ανεξαρτησίας τους έχουν δώσει οι γονείς τους, έτσι ώστε να κινούνται στα ίδια μήκη κύματος, και να μην αποκλίνουν πολύ από τις καθημερινές συνήθειες των εγγονιών τους. Με αυτό τον τρόπο εφαρμόζουν τη δική τους τακτική, και δίνουν, για παράδειγμα, στα εγγόνια τους πράγματα που από τους γονείς τους είναι απαγορευμένα ή προσφέρονται κατά καιρούς και κατόπιν συμφωνίας. Έτσι δεν οδηγούνται σε μια μη φυσική, αυθόρμητη στάση απέναντι στα μικρά, αλλά έχουν μια επιτηδευμένη, ψεύτικη τακτική που πολλές φορές τα παιδιά αντιλαμβάνονται. Αν καμιά φορά τύχει να κουραστούν με τα μικρά ή να συναντήσουν δυσκολίες, διστάζουν να μιλήσουν στους γονείς των παιδιών από φόβο μήπως δεν τους εμπιστευτούν άλλη φορά για τη φύλαξή τους (Χουρδάκη, 1982:345).

Ακόμη ένα συνηθισμένο πρόβλημα που δημιουργείται κατά τη φύλαξη των εγγονιών από τους παππούδες, είναι όταν παίρνουν στο σπίτι ή στο χωριό, αν μένουν εκεί, το εγγονάκι τους. Οι παππούδες όμως, έχουν διαμορφώσει έναν τρόπο ζωής, ζώντας χωριστά από τα παιδιά και τα εγγόνια τους, προσαρμοσμένο στις δικές τους συνήθειες, όπως για παράδειγμα τις συνήθειες φαγητού, ύπνου και εργασίας που είναι δύσκολο να εγκαταλείψουν. Από την άλλη τα παιδιά έχουν τα δικά τους ωράρια στις συνήθειες αυτές, που σύμφωνα με τους γονείς τους πρέπει να ακολουθούν. Η διαμονή με τους παππούδες αποτελεί ήδη νέα κατάσταση αγωγής, που δεν μπορεί να έχει την ίδια κατεύθυνση με την αγωγή που θα είχαν στο σπίτι τους. Ύστερα, πόσο μπορεί να κρατήσει η απομάκρυνση ενός παιδιού από το σπίτι του; Αν το παιδί μένει πολύ καιρό θα δυσκολευτεί να προσαρμοστεί σε διαφορετική ζωή στο σπίτι των γονιών του. Μπορεί να τους αισθανθεί πιο ξένους, μπορεί η ατμόσφαιρα εδώ να είναι πιο αυστηρή κ.λ.π.(Χουρδάκη,1982:345).

Αν από την άλλη δεν μεταφέρεται το παιδί στο σπίτι των παππούδων, αλλά έρχονται οι παππούδες στο σπίτι του παιδιού εγκαταλείποντας τη δικιά τους ζωή και τις δικές τους συνήθειες υπάρχει πλεονέκτημα: το παιδί δεν αλλάζει περιβάλλον και εξακολουθεί να έχει κοντά τους γονείς του. Η συμβίωση όμως παππούδων, γονέων και παιδιών πολλές φορές φέρνει συγκρούσεις. Με τη συμβίωση αυτή αλλάζει και η συμπεριφορά των παιδιών. Μπορεί να αισθάνονται καλύτερα και μεγαλύτερη σιγουριά όταν γνωρίζουν πως επιστρέφοντας από το σχολείο δεν θα είναι μόνα αλλά, πολλές φορές αυθαδιάζουν ή ανεξαρτητοποιούνται μιμούνται πολλές φορές τη συμπεριφορά των γονιών τους απέναντι στους δικούς τους γονείς, και αυτό γιατί αισθάνονται να ακουμπούν σταθερά στις πλάτες των γονιών τους (Χουρδάκη, 1982:346).

Οι παππούδες δίνονται ολοκληρωτικά στο καθήκον που αναλαμβάνουν και αφιερώνουν όλη τους την αγάπη στη φύλαξη των παιδιών, καθώς διανύουν την τελευταία ενεργή περίοδο της ζωής τους. Είναι μεγάλος ο πειρασμός να θεωρήσουν αυτή τη φύλαξη των εγγονιών, που τους ζητούν τα παιδιά τους, σαν δεύτερη μητρότητα ή πατρότητα. Εξ' άλλου η επαφή με τα μικρά δημιουργεί συχνά εσωοικογενειακές αποχρώσεις σχέσεων: ποιόν άραγε προτιμά το παιδί; Του υποβάλλουν άλλωστε συχνά τη σχετική ερώτηση. Τίποτα δεν είναι πιο θλιβερό από το να βλέπουν ένα παιδί να διστάζει να απαντήσει σε τέτοια ερωτήματα γιατί καταλαβαίνει καλά πως δεν πρέπει να λυπήσει κανέναν (Χουρδάκη, 1982:347).

Τέλος γεγονός αποτελεί το ότι πολλοί ηλικιωμένοι άνθρωποι ζουν μέσα από τα παιδιά τους. Δηλαδή ένα άτομο μετά τα πενήντα του χρόνια μπορεί να ζει μέσα από τα παιδιά και εγγόνια του στον ίδιο βαθμό που ζει μέσα από τις δικές του προσωπικές εμπειρίες. Έτσι απαιτεί ελάχιστα για τον εαυτό του, τα βασικά για την επιβίωσή του και καμιά αρρώστια, οικονομική δυσκολία, άλλη αντιξοότητα ή αδυναμία δεν μπορεί να υπονομεύσει την προσωπική αίσθηση ασφάλειάς του. Αν όμως συμβεί κάποιο κακό στη νεώτερη γενιά όλη η ζωή του καταρρέει. Έτσι η ανησυχία μιας ενδεχόμενης καταστροφής μπορεί να αποτελεί μια μόνιμη πηγή ανασφάλειας για το ηλικιωμένο άτομο (Καστενμπάουμ, 1982: 72).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

2.1. Ο ρόλος του παππού στην κοινωνία

Για να συγκεκριμενοποιήσουμε τις ηλικιακές κατηγορίες στις οποίες αναφερόμαστε, όπου οι άνθρωποι πια αποκτούν εγγόνια, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τις τρεις κατηγορίες της Χουρδάκη, για τις ώριμες ηλικίες όπου αναφέρει συγκεκριμένα ότι:

Στην πρώτη κατηγορία κατατάσσονται οι ώριμες ηλικίες από τα 40-55. Η Χουρδάκη γράφει για την συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα, ότι οι άνθρωποι που έχουν γίνει παππούδες και βρίσκονται σε αυτή την ηλικία είναι ακόμα πολύ νέοι. Συνεχίζουν να εργάζονται και η γέννηση του εγγονιού τους δεν αποτελεί ένα γεγονός που θα σταματήσει τη ροή των πραγμάτων. Είναι βέβαιο πως θα ανοίξει μία νέα διάσταση στη ζωή τους και θα αποτελέσει η γέννηση αυτή ένα σημαντικό γεγονός για τους ίδιους προκαλώντας τους συγκίνηση και φέρνοντάς τους μήνες από τη γέννηση των δικών τους παιδιών (Χουρδάκη, 1982:338).

Στη δεύτερη κατηγορία κατατάσσονται οι ώριμες ηλικίες από τα 55- 65. Σ' αυτή την ηλικιακή ομάδα οι παππούδες αρχίζουν και αισθάνονται πως περιορίζεται σιγά - σιγά η φυσική τους δύναμη, αν και πολλοί είναι ακόμα αρκετά δραστήριοι. Οι περισσότεροι από αυτούς είναι συνταξιούχοι πια και έχουν δώσει στη ζωή και στην καθημερινότητά τους έναν πιο αργό ρυθμό. Από την άλλη δε θέλουν να αφήσουν τα πράγματα να κυλήσουν στη τύχη τους, αλλά είναι πρόθυμοι να κάνουν μια προσπάθεια να γεράσουν όσο το δυνατόν πιο αργά. Οι άνθρωποι αυτοί έχουν πολύ χρόνο για μελέτη και ανάλυση της ζωής και των πραγμάτων και στέκονται δίπλα στα παιδιά και στα εγγόνια τους, βοηθώντας τους όσο πιο πολύ μπορούν σε προβλήματα που αντιμετωπίζουν, είτε δίνοντάς τους την πιο σοφή λύση είτε με την συμπαράστασή και την κατανόησή τους. Ακόμη, οι παππούδες της ηλικιακής κατηγορίας αυτής έχουν περισσότερο χρόνο να ακούσουν τα εγγόνια τους, κάτι που λείπει από τους νέους γονείς, και να τα συμβουλέψουν, χωρίς όμως να τους επιβάλλουν τη γνώμη τους (Χουρδάκη, 1982:338).

Στην τρίτη και τελευταία κατηγορία σύμφωνα με την Χουρδάκη ανήκουν τα άτομα από τα 65-75. Πολλοί άνθρωποι της κατηγορίας αυτής των ηλικιωμένων, εξακολουθούν να είναι αρκετά δραστήριοι και να διανύουν ακόμη μια γόνιμη και δημιουργική περίοδο στη ζωή τους, ιδίως όταν είναι γεροί και στέκονται στα πόδια τους. Μετά τα 75-80 αρχίζει βέβαια κανείς και μιλά για γέροντες, και τη λεγόμενη 4η

ηλικία. Στην κατηγορία της τέταρτης ηλικίας, λέγονται όλοι παππούδες και γιαγιάδες έχοντας ή όχι εγγόνια. Είναι μια δύσκολη ηλικιακή φάση της ζωής καθώς πολλοί παππούδες λόγω της αδυναμίας, της κούρασης όλων των προηγούμενων χρόνων ζωής ή κάποιας αρρώστιας έχουν πολλές φορές αρκετές παραξενιές ή ο χαρακτήρας τους παρουσιάζει εγωκεντρισμό κάνοντάς τους πιο απαιτητικούς. Ωστόσο υπάρχουν και εκείνοι οι ηλικιωμένοι που φτάνοντας σε αυτή τη φάση της ζωής τους είναι ακόμη γεροί καλόβουλοι και καλόγνωμοι, χωρίς αδυναμίες και ελαττώματα (Χουρδάκη,1982: 339).

Τα ώριμα χρόνια της ζωής θα μπορούσαν κάλλιστα να είναι μια περίοδος αναγέννησης για τον άνθρωπο, κατά τα οποία ο ηλικιωμένος θα μπορούσε να βιώσει εμπειρίες που ως τώρα δεν μπόρεσε να ζήσει, είτε γιατί δεν είχε τον απαραίτητο χρόνο, είτε γιατί δεν το επιδίωξε. Είναι μια περίοδος κατά την οποία ο άνθρωπος μπορεί να ταξιδέψει , να δοκιμάσει νέες εμπειρίες, να αποκτήσει νέα ενδιαφέροντα και δεξιότητες, να μάθει καινούργια πράγματα. Και μόνο το γεγονός ότι στα ηλικιωμένα αυτά άτομα δίνεται η δυνατότητα να κάνουν πράγματα τα οποία δεν μπόρεσαν να κάνουν στα νιάτα τους, είναι μια μεγάλη ανταμοιβή γι' αυτούς. Μέσα από επιμορφωτικά σεμινάρια και μαθήματα ψυχολογίας για παράδειγμα, τα ηλικιωμένα άτομα θα μπορέσουν να ξεπεράσουν τη μοναξιά που νιώθουν, τις φοβίες τους, το πένθος και άλλες απειλές της ψυχικής τους υγείας (Μαλακιώση- Λοϊζου, 2003:493)

Η κυρίαρχη αντίληψη για τη γήρανση βασίζεται στην ιδέα της αποχώρησης, της απόσυρσης, της περιθωριοποίησης από την ενεργή κοινωνία των πολιτών, της μείωσης ή απώλειας κύρους και γοήτρου, καθώς και της μείωσης του ενδιαφέροντος για τα κοινά. Αυτό συμβαίνει με τους ηλικιωμένους άντρες σε μεγαλύτερο βαθμό, σε αντίθεση με τις ηλικιωμένες γυναίκες οι οποίες συνεχίζουν με τα κοινωνικώς αποδεκτά για το ρόλο τους στον ιδιωτικό χώρο, δηλαδή στο σπίτι και το νοικοκυριό. Εξετάζοντας την κοινωνική δόμηση της γήρανσης ο Townsend επισημαίνει τη σχέση δημόσιου και ιδιωτικού χώρου, όπου οι ηλικιωμένοι αποσύρονται από το δημόσιο χώρο στον ιδιωτικό. Εκεί οι ρόλοι δεν αφαιρούνται, δεν χάνονται και οι σχέσεις αγάπης και φροντίδας προσφέρουν το υποστηρικτικό πλέγμα. Στο σημείο αυτό οι ηλικιωμένοι άντρες βιώνοντας αυτή τη μετάβαση από την ενεργό οικονομική ζωή, στη σφαίρα του οικιακού χώρου, μεταφέρουν και αναπαράγουν την κατανομή των ρόλων που ίσχυε και πριν. Έτσι η αποχώρηση από το δημόσιο χώρο σε συνδυασμό με τη μεγάλη ηλικία οδηγεί σε μία κατάσταση εξάρτησης από το περιβάλλον τους και συγκεκριμένα από τη γυναίκα τους (Στασινοπούλου,1996: 230,231).

Ποιοί είναι όμως οι λόγοι για τους οποίους οι ηλικιωμένοι άνω των 65 ετών αποχωρούν ή επιλέγουν να παραμείνουν στον τομέα της απασχόλησης; Υπάρχουν κάποιες ομάδες παραγόντων που χρεώνονται την επιλογή αυτή. Για παράδειγμα η κακή υγεία του ηλικιωμένου ατόμου, η κόπωση αλλά και η φυσική ανικανότητά του το οδηγούν στην αποχώρηση από την απασχόληση. Επίσης διάφοροι οικονομικοί παράγοντες οδηγούν τον ηλικιωμένο είτε στην αποχώρηση από την απασχόληση για να λάβει κάποια σύνταξη, είτε στην παραμονή σ' αυτή αν έχει ακόμη μεγάλο χρονικό διάστημα για την αποδοχή της σύνταξής του. Παράλληλα η εισβολή των νέων τεχνολογιών στους χώρους εργασίας ωθεί με γρήγορους ρυθμούς τα ηλικιωμένα άτομα, θέλοντας και μη, έξω από την αγορά εργασίας. Τέλος οι προσωπικές επιλογές και οι αλλαγές στις απόψεις και στις αποφάσεις των ατόμων για τον ελεύθερο χρόνο και την εργασία αποτελούν και αυτές παράγοντα για την επιλογή του ηλικιωμένου σχετικά με την αποχώρηση ή την παραμονή του στον τομέα της απασχόλησης (Καλαφάτης, 2003: 162,163)

Η ανάγκη της κοινωνίας να χωρίζει τους ανθρώπους σε "νέους" και "γέρους" μπορεί να γίνει σεβαστή και κατανοητή στο βαθμό που δεν τους αναγκάζει να πάρουν πρόωρες αποφάσεις ή να αποσυρθούν χωρίς τη θέλησή τους ή να στερηθούν ευκαιρίες, που έχουν τη δυνατότητα να εκμεταλλευτούν (Καστενμπαούμ, 1982: 15)

Παράλληλα, όσον αφορά την εκμάθηση νέων πραγμάτων είναι γεγονός πως σχεδόν κάθε άνθρωπος διατηρεί την ικανότητα αυτή καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Έτσι και τα ηλικιωμένα άτομα μαθαίνουν καινούργια πράγματα, αν και αυτό μπορεί να γίνεται λίγο πιο δύσκολα σε σχέση με τους νέους ανθρώπους. Έτσι η αλήθεια είναι ότι στην καθημερινή ζωή "οι γέροι μαθαίνουν πολύ περισσότερο από ό, τι γενικά νομίζουμε" (Κάστενμπαούμ, 1982: 34,35)

Τα γηρατειά είναι η περίοδος της ζωής του ανθρώπου με πολλές και ποικίλες μεταβολές. Αλλάζουν όλα, τα χαρακτηριστικά του σώματος, ο ρόλος του στην κοινωνία ακόμα και κάποιες καθημερινές και μακροχρόνιες συνήθειες και δραστηριότητες. Η κοινωνία χρησιμοποιεί την ημερολογιακή ηλικία, για καθαρά πρακτικούς λόγους όπως για παράδειγμα απομάκρυνση από τον εργασιακό χώρο και απολαβή σύνταξης. Κάθε άτομο έχει το δικό του (βίο) ρυθμό και (βίο) χρόνο. Βαδίζει λοιπόν προς την τρίτη ηλικία άλλοτε πολύ αργά και άλλοτε πολύ γρήγορα. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με τις πνευματικές λειτουργίες. Πάντοτε ο ρυθμός και ο χρόνος βρίσκονται σε στενή σχέση με το κλίμα, την εργασία, τη διατροφή, την άσκηση και ασφαλώς με τα γονίδια (Χατζηνηκίτας, 2002: 20).

Ο παππούς και γενικότερα οι ηλικιωμένοι αποτελούν δυναμικά, ικανά και ζωτικής σημασίας μέλη της κοινωνίας μας. Είναι σε μια ηλικία όπου είναι σε θέση να μεταδίδουν γνώσεις, ικανότητες και εμπειρία στις επόμενες γενεές. Ως άτομα και ως σύνολο συμβάλλουν στην οικονομία, στην κοινωνία και στη μετάδοση της ιστορίας μας. Ως μέλη των οικογενειών οι ηλικιωμένοι είναι υπεύθυνοι για την ενθάρρυνση της συνοχής και της αλληλεγγύης στην κοινωνία, καθώς και μέσα στην οικογένεια (O'Neill, 2012: 2,3).

Οι κοινωνικές σχέσεις των ηλικιωμένων περιορίζονται στα μέλη της οικογένειας και τους γείτονες. Οι περισσότεροι ηλικιωμένοι ζουν με τον σύζυγο ή τη σύζυγό τους, ή και με παιδιά ή αδέρφια. Λίγοι είναι αυτοί που ζουν μόνοι, περισσότερες γυναίκες παρά άντρες. Η ζωή των ηλικιωμένων στην πόλη διαφέρει από τη ζωή στην αγροτική περιοχή και έτσι οι μοναχικοί ηλικιωμένοι των χωριών αισθάνονται λιγότερο απομονωμένοι από τους μοναχικούς ηλικιωμένους των πόλεων. Παρά τη μαζική μετανάστευση υπάρχουν ακόμα στα χωριά οικογένειες με τέσσερις γενεές κάτω από την ίδια στέγη. Οι περισσότεροι από τους ηλικιωμένους είναι οι ιδιοκτήτες της κατοικίας τους, αν και οι συνθήκες στέγασής τους διαφέρει και υστερεί από τις συνθήκες στέγασης των νεότερων γενεών (Εμκε- Πουλοπούλου, 1990: 239,240).

Η συμβολή των ηλικιωμένων επικυρώθηκε και από τη Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα: *"Η συμβολή και η συμμετοχή των ηλικιωμένων στην κοινωνία"* στις Βρυξέλλες, στις 14 Νοεμβρίου 2012. Στη γνωμοδότηση αυτή η Ε.Ο.Κ.Ε συνιστά:

- "να δοθεί έμφαση στην ικανότητα και τη συμβολή των ηλικιωμένων και όχι στη χρονολογική ηλικία τους και να υπογραμμίσουν οι κυβερνήσεις, οι ΜΚΟ(μη κυβερνητική οργάνωση) και τα μέσα ενημέρωσης τα εν λόγω στοιχεία με θετικές δηλώσεις"
- "να παραχθεί υποστήριξη για την ενεργό συμμετοχή όλων των ηλικιακών ομάδων στην κοινωνία και για τη μεγαλύτερη αλληλεγγύη και συνεργασία μεταξύ και εντός των γενεών"
- "να υπάρξει θετική δέσμευση από τις κυβερνήσεις και τις θεσμοθετημένες υπηρεσίες για την ενεργό συμμετοχή των ηλικιωμένων στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και για τον ρόλο τους στις κοινότητες"

- "να συνεργαστούν οι κυβερνήσεις με κατάλληλους εταίρους για να εξαλειφθούν όλα τα εμπόδια που αποτρέπουν τους ηλικιωμένους από την πλήρη συμμετοχή στην κοινωνία"
- "να εξακολουθήσουν όλοι οι ενδιαφερόμενοι φορείς να αναπτύσσουν μία προσέγγιση που δίδει έμφαση στη δια βίου μάθηση για ηλικιωμένα άτομα, εργοδότες και κοινότητες"
- "να εξασφαλιστεί από τις κυβερνήσεις η ψηφιακή ένταξη και εκπαίδευση των ηλικιωμένων"
- "να υποβάλλουν υποψηφιότητα σε εκλογές οι ηλικιωμένοι, να ψηφίζουν και να συμμετέχουν ως μέλη του διοικητικού συμβουλίου σε εταιρίες, δημόσιες αρχές και ΜΚΟ"
- "να αναγνωριστεί η συμβολή των ανεπίσημων παροχών και ληπτών φροντίδας και να υποστηριχθούν δεόντως τα αντίστοιχα δικαιώματα και οι ευθύνες τους·
- να ενθαρρυνθούν οι ηλικιωμένοι ώστε να παρέχουν εθελοντική εργασία σύμφωνα με κατευθυντήριες γραμμές ορθών πρακτικών"
- "να καταστεί δυνατόν για ηλικιωμένους εργαζόμενους να παραμένουν στην εργασία έως τη νομοθετικά κατοχυρωμένη ηλικία συνταξιοδότησης και πέραν αυτής, εάν το επιθυμούν"
- "να προσαρμόσουν οι εργοδότες το εργασιακό περιβάλλον και να καταλήξουν σε συμβατικές ρυθμίσεις που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των εργαζομένων μεγαλύτερης ηλικίας"
- "να αναγνωριστούν οι ηλικιωμένοι ως καταναλωτές και να ενθαρρυνθούν οι επιχειρήσεις να παράγουν αγαθά και υπηρεσίες που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες μίας γηράσκουσας κοινωνίας" (O'Neill, 2012: 2,3)

Παρ' όλη τη δυναμική παρουσία που μπορεί να παρουσιάζουν οι ηλικιωμένοι, πολλές φορές τίθενται στο περιθώριο και παραγκωνίζονται καταλήγοντας σε οίκους ευγηρίας. Η Χουρδάκη αναφέρει συγκεκριμένα πως οι οίκοι ευγηρίας αποτελούν μια νέα σύγχρονη μορφή ζωής για τα ηλικιωμένα άτομα. Η μορφή αυτή ζωής εξυπηρετεί κυρίως τα παιδιά των ηλικιωμένων αυτών ανθρώπων, ενώ αποτελεί πολλές φορές πηγή δυστυχίας για τα άτομα τα οποία αναγκάζονται να εγκατασταθούν εκεί. Καθώς πολλοί είναι εκείνοι οι ηλικιωμένοι που αντιμετωπίζουν τη ζωή σε έναν οίκο ευγηρίας σαν εγκατάλειψη, απομόνωση, αφανισμό, περιθωριοποίηση. Ωστόσο δε θα μπορούσαμε να παραλείψουμε και την αντίθετη πλευρά των ηλικιωμένων, οι οποίοι

ξεκινούν με χαρά τη ζωή τους σε έναν οίκο ευγηρίας, νιώθοντας ασφάλεια, σιγουριά και φροντίδα για μια ώρα ανάγκης. (Χουρδάκη, 1982:349)

Όπως όλοι οι άνθρωποι έτσι και οι ηλικιωμένοι έχουν ανάγκες υλικές, ψυχικές, πνευματικές, συναισθηματικές. "Οι ηλικιωμένοι άνθρωποι βρίσκονται σε εξάρτηση με την ηλικία τους και με την κοινωνική τάξη από την οποία προέρχονται". Μια από τις βασικές ανάγκες των μεγάλων ανθρώπων είναι να αισθάνονται τους δικούς τους ανθρώπους ψυχικά κοντά τους, ειδικά τώρα που βιώνουν αυτή τη μετάβαση στη ζωή τους. Μια άλλη ανάγκη που αισθάνονται οι ηλικιωμένοι άνθρωποι είναι αυτή της σκέψης και του στοχασμού. Στους ηλικιωμένους αρέσει δηλαδή να σκέφτονται και να αναλύουν τα πράγματα με στόχο να βρουν την αιτία των πραγμάτων. "Οι νέοι πρέπει να σέβονται αυτόν που αισθάνεται χαρά να ζεσταίνεται σε μια γωνιά του ήλιου ή του τζακιού. Μπορεί να τραγουδά από μέσα του τον "Ύμνο στη χαρά" όπως ο Beethoven που τον έφτιαξε τυφλός κι απογοητευμένος κι έγινε από τότε το πρότυπο όλων αυτών που ξέρουν να φτάνουν στα γερατεία χωρίς πικρία" (Χουρδάκη, 1982:354).

Έτσι ο παππούς όπως όλοι οι ηλικιωμένοι άνθρωποι έχει ανάγκες οι οποίες δεν διαφέρουν από τις ανάγκες των υπόλοιπων ανθρώπων. Η γερωντική του ηλικία όμως σε συνάρτηση με τις ανάγκες αυτές, για να ζει μια ευχάριστη περίοδο της ζωής του, χρήζει την ικανοποίηση αυτών των αναγκών από την οικογένεια ή το περιβάλλον στο οποίο βρίσκεται ο ηλικιωμένος (Λαζαρίδου Β. , Μαρηδάκη Μ. , Μουσικάκη Β. , 2008:14).

Η προσφορά και ο σημαντικός ρόλος των ηλικιωμένων στην κοινωνία διαφαίνεται από το γεγονός της παρουσίας τους στα σχολικά αναγνωστικά. Το σχολείο μέσα από τα διδακτικά εγχειρίδια διαμορφώνει την ιδεολογία του παιδιού με τις εκάστοτε πολιτισμικές και κοινωνικές αξίες, δίνοντας έμφαση στα ηλικιωμένα πρόσωπα ως φορείς της παράδοσης και του πολιτισμού και παρουσιάζοντάς τα ως σημαντικούς άλλους για τα παιδιά (Αναγνωστοπούλου, 2002:105).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

3.1. *Ο χαρακτήρας του παππού*

Στο παρόν κεφάλαιο θα μελετήσουμε το χαρακτήρα του παππού ως χαρακτήρα της λογοτεχνίας, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται και δρα μέσα στα πλαίσια της πλοκής.

Όταν λέμε πλοκή εννοούμε την εξέλιξη και την ακολουθία των γεγονότων, αυτών που θα στήσουν ουσιαστικά την ιστορία (Κανατσούλη, 2002:46).

Οι χαρακτήρες στη λογοτεχνία βοηθούν την εξέλιξη της πλοκής μέσα από τις δράσεις τους και τις ενέργειες τους. Ο κάθε χαρακτήρας, τα κίνητρα, οι σκέψεις και οι επιθυμίες του αποκαλύπτονται από το συγγραφέα εν μέρει και ο αναγνώστης καλείται συνεχώς να μαντεύει, συνθέτοντας την εικόνα του χαρακτήρα της ιστορίας κομμάτι-κομμάτι. Οι χαρακτήρες στη λογοτεχνία φανερώνονται με διάφορους τρόπους όπως άλλωστε και στην πραγματική ζωή, μέσα από τις πράξεις και τα λόγια τους, τις σκέψεις τους ή και τις σκέψεις τρίτων γι' αυτούς, τους φόβους και τα όνειρά τους (Κανατσούλη, 2002:47).

Ένας χαρακτήρας της λογοτεχνίας που δεν προβάλλεται πολύπλευρα και δεν εξελίσσεται, δεν παρουσιάζει τις σκέψεις του ή δεν παρουσιάζεται μέσα από τις σκέψεις των άλλων χαρακτηρίζεται στην παιδική λογοτεχνία ως ένας *επίπεδος* χαρακτήρας (Κανατσούλη, 2002:47).

Αντίθετα *σφαιρικός* χαρακτηρίζεται ο χαρακτήρας εκείνος που εμφανίζεται πλήρως ανεπτυγμένος. Παρουσιάζεται μέσα από τις πράξεις του, τα λόγια του, τις περιγραφές και τα σχόλια των άλλων χαρακτήρων ή και του αφηγητή, έτσι ώστε να γνωρίζουμε την προσωπικότητά του και το χαρακτήρα του σε τέτοιο βαθμό που να μπορούμε να προβλέψουμε την αντίδραση και την συμπεριφορά του, αλλά και τα αισθήματά του, όπως βέβαια και να εκπλαγούμε με μία συμπεριφορά που δεν την περιμέναμε σε ένα συγκεκριμένο γεγονός (Καρπόζηλου, 1994:190)

Οι ηλικιωμένοι ως χαρακτήρες διαφαίνονται στα λογοτεχνικά κείμενα που συμπεριλαμβάνει το βιβλίο "Η γλώσσα μου" του Δημοτικού. Τα αναγνωστικά του Δημοτικού αποτελούν την πρώτη επαφή του παιδιού με τη λογοτεχνία και για το λόγο αυτό είναι σπουδαία πηγή ιδεολογιών, αντιλήψεων και αξιών. Ο παππούς και η γιαγιά είναι ένα θέμα που συναντάτε αρκετά συχνά στα σχολικά αναγνώσματα του Δημοτικού, παρουσιάζοντας τις σχέσεις που συγκροτούν οι ηλικιωμένοι στο

οικογενειακό περιβάλλον, την κοσμοθεωρία τους αλλά και τον τρόπο ζωής της τρίτης ηλικίας (Αναγνωστοπούλου, 2002:124).

Ο παππούς των αναγνωστικών του Δημοτικού έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Παρουσιάζεται ηλικιωμένος. Συνήθως, είναι ένας ασπρομάλλης γέρος, με το κομπολόι του στα χέρια τις περισσότερες φορές, καθισμένος κοντά στη φωτιά. Είναι ένας άνθρωπος ευσεβής, ήσυχος, πιστός στις παραδόσεις της εκκλησίας και της κοινωνίας. Βγαίνει έξω από το σπίτι βασταζόμενος στο μπαστούνι του, για να πάει βόλτα τα εγγόνια του ή για να τα πάρει από το σχολείο.
- *Η θέση του στην οικογένεια ενισχύεται μέσα από τη σχέση του με τα εγγόνια.* Ο παππούς, κέρδισε το δικαίωμα να αποσυρθεί από τη δουλειά και μια από τις κύριες ασχολίες του είναι η φροντίδα των εγγονιών του, έχοντας το ρόλο του "καλού αγγέλου". Έχει την ικανότητα να διηγείται ιστορίες και παραμύθια στα παιδιά και αυτό αποτελεί ένα λόγο που δικαιολογεί την παρουσία του στο σπίτι. Τα θέματα για τα οποία συζητά με τα εγγόνια του, σχετίζονται συνήθως με τη φύση, την ιστορία και τις παραδόσεις.
- Τέλος, *έχει το δικαίωμα να είναι σεβαστός.* Το δικαίωμα αυτό το αποκτά κάθε ηλικιωμένο πρόσωπο λόγω της πείρας και της ηλικίας του. Ο παππούς έχοντας την ιδιότητα του άντρα και επομένως του "αρχηγού της οικογένειας", δέχεται διάφορες εκφράσεις σεβασμού από τα υπόλοιπα μέλη της, για παράδειγμα φίλημα στο χέρι για να δώσει την ευχή του (Μυρτώ Γεωργίου- Νίλσεν, 1980:66-67).

Συγκεκριμένα στο βιβλίο "Η γλώσσα μου" του Δημοτικού, ο παππούς ως χαρακτήρας παρουσιάζεται συνήθως δραστήριος, καθοδηγητής - δάσκαλος για τους μικρότερους, σοφός και μέντορας της νέας γενιάς. Μπορεί να έχει μεγαλώσει με διαφορετικές απόψεις και αντιλήψεις από τις τωρινές, αναγνωρίζει όμως ότι οι καιροί άλλαξαν και προσαρμόζεται στα νέα δεδομένα, ανακατασκευάζοντας τις κοσμοεικόνας του και αναγνωρίζοντας τη θέση της γυναίκας στη σημερινή κοινωνία. Στα περισσότερα κείμενα ο παππούς και η γιαγιά μένουν μαζί με την οικογένεια, κοντά στα εγγόνια τους, κατέχοντας σπουδαίο ρόλο στην διαπαιδαγώγηση τους, "αφού οι γέροι ξέρουν περισσότερα από τα παιδιά", και στην κάλυψη των αναγκών τους. Ενώ, σε άλλα κείμενα μένουν μακριά από την οικογένεια, παρουσιάζοντας σε εξιδανίκευση τη ζωή τους στο χωριό, σε αντίθεση με τη ζωή των παιδιών τους στην πόλη. Πολλές

φορές οι παππούδες στα σχολικά αναγνώσματα φαίνεται να αναλαμβάνουν ρόλο γονιού, φροντίζοντας τα εγγόνια τους, περνώντας χρόνο μαζί τους όταν οι γονείς εργάζονται. Οι παππούδες, σε αντίθεση με τις γιαγιάδες, εμφανίζονται περισσότερο δυναμικοί και δραστήριοι προσπαθώντας να μεταδώσουν την ενεργητικότητα και τη δυναμικότητά τους αυτή στους εγγονούς τους, αναφερόμενοι πολλές φορές στην εξάσκηση του επαγγέλματός τους στο παρελθόν (Αναγνωστοπούλου, 2002: 127-132).

Παρατηρούμε λοιπόν πως η εικόνα των ηλικιωμένων στα σχολικά αναγνώσματα είναι κατά βάση στερεοτυπική και ανταποκρίνεται σε παραδοσιακά πρότυπα και εικόνες παλαιότερων εποχών. Το κουρασμένο - καταβεβλημένο σώμα, τα γυαλιά για τη μειωμένη όραση, τα άσπρα μαλλιά και το μαστούνι στις περιγραφικές εικόνες των βιβλίων αποτελούν μια αναμενόμενη περιγραφή του ηλικιωμένου προσώπου. Όσο αναφορά την απεικόνιση του χαρακτήρα, αξιοσημείωτο είναι πως κάθε φορά το ηλικιωμένο άτομο αποπνέει σεβασμό και συμπάθεια, αναπαράγοντας έτσι έμφυλες στερεοτυπικές αντιλήψεις. Παράλληλα αποπνέει σοφία. Το αρχέτυπο του σοφού ανθρώπου, θεωρείται θετικό στερεότυπο για τους ηλικιωμένους. Από πάντα, χαρακτηριστικό γνώρισμα της τρίτης ηλικίας ήταν η σοφία, η οποία ήταν μία κατάκτηση που έφερναν τα χρόνια και η μεγάλη εμπειρία (Μπάκα, 2012).

Τέλος, όπως σημειώνει η Αναγνωστοπούλου, η τρίτη ηλικία στα βιβλία *Η Γλώσσα μου* "δε θεωρείται ιδιαίτερη ηλικιακή κατηγορία, αποτέλεσμα κοινωνικών διεργασιών, οικονομικών μεταβολών και αλλαγών στο χώρο της οικογένειας. Παρ' όλη τη σύγχρονη οργάνωση της οικογένειας, που είναι η πυρηνική, η παρουσία του παππού και κυρίως της γιαγιάς είναι σχεδόν απαραίτητη. Εμπνέουν σεβασμό και αγάπη, και η θέση τους μέσα στην οικογένεια ενισχύεται από τη σχέση τους με τα εγγόνια" (Αναγνωστοπούλου, 2002:127-132).

3.2. Επισκόπηση βιβλιογραφίας

Στο συγκεκριμένο μέρος θα παραθέσουμε στοιχεία από τη βιβλιογραφία που αναφέρονται στο πρόσωπο του παππού στη λογοτεχνία.

Κοινή παραδοχή αποτελεί το γεγονός, πως σε πολλά βιβλία παιδικής λογοτεχνίας, ανιχνεύονται εγγραφές των θετικών χαρακτηριστικών των ατόμων της τρίτης ηλικίας, με σκοπό την εξυπηρέτηση βασικών προσδοκιών της εκπαίδευσης και της οργανωμένης κοινωνίας. Η παρουσία της τρίτης ηλικίας στα παιδικά λογοτεχνικά αναγνώσματα είναι πληθωρική και αναγκαία από πολλές πλευρές (Μπάκα, 2012:53)

Σύμφωνα με τους Adkins και Griff η παρουσία των παππούδων (και των γιαγιάδων) ,μέσα στην οικογένεια, επηρεάζει σημαντικά την ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη και εξέλιξη του παιδιού, καθώς και τη λειτουργία της οικογένειας γενικότερα (,2012:53)

Ο Καρακίτσιος στην έρευνά του σχετικά με τις αναπαραστάσεις της τρίτης ηλικίας σε παιδικά εικονογραφημένα βιβλία, εξετάζει τα εξωτερικά χαρακτηριστικά των παππούδων και των γιαγιάδων, τους ρόλους τους, τις σχέσεις τους με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας καθώς και τους χαρακτήρες τους (Μπάκα,2012:58).

Ο Johnson επικαλούμενος τη Thane, υποστηρίζει πως υπάρχουν πολλές αναπαραστάσεις για τα γηρατειά και τους ηλικιωμένους σε διάφορες τέχνες, όπως η λογοτεχνία, το θέατρο, την ποίηση, τις εικαστικές τέχνες, οι οποίες απαντώνται σε κάθε ιστορική περίοδο. Κάποιες από αυτές μπορεί να αφορούν την καθημερινότητα και την πραγματικότητα έτσι όπως την αντιλαμβάνεται ο δημιουργός τους, ενώ άλλες μπορεί να είναι φανταστικές, ειρωνικές, ρομαντικές ή και μεταφυσικές σχετικά με το πως θα έπρεπε να είναι τα γηρατειά (Johnson, 2008:25)

Η βιβλιογραφία των κοινωνικών επιστημών, για την τρίτη ηλικία στην Ελλάδα δεν είναι ιδιαίτερα εκτενής. Καταγράφονται όμως μια σειρά από σημαντικές έρευνες και μελέτες για την τρίτη ηλικία που αφορούν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ηλικιωμένοι, τις συνθήκες στις οποίες ζουν, τα δικαιώματά τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

ΤΟ ΥΛΙΚΟ, ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στο κεφάλαιο αυτό καταγράφεται το ερευνητικό πλαίσιο της εργασίας και συγκεκριμένα, οι στόχοι και τα ερωτήματά της, το υλικό που χρησιμοποιήθηκε για την έρευνα, η μέθοδος και η διαδικασία ανάλυσης που ακολουθήθηκε.

4.1. Στόχοι και ερωτήματα της έρευνας

Η συγκεκριμένη έρευνα βασικό στόχο έχει:

Να διερευνήσει με συστηματικό τρόπο το πώς παρουσιάζεται το πρόσωπο του παππού σε μυθιστορήματα για παιδιά της Άλκης Ζέη, προκειμένου να αποτυπώσει τη λειτουργικότητα της παρουσίας του μέσα σε αυτά.

Συγκεκριμένα τα ερωτήματα στα οποία η παρούσα έρευνα ενδιαφέρεται να απαντήσει είναι:

- α) Ποιός είναι ο ρόλος του παππού στην ελληνική οικογένεια;
- β) Ποιά είναι η σχέση του παππού με το παιδί;
- γ) Ποιός είναι ο ρόλος του παππού στην κοινωνία;
- δ) Πώς παρουσιάζεται ο παππούς ως χαρακτήρας της λογοτεχνίας;

4.2. Το υλικό της έρευνας

Η συγκεκριμένη έρευνα, ασχολείται με το πώς παρουσιάζεται το πρόσωπο του παππού σε μυθιστορήματα για παιδιά της Άλκης Ζέη.

Υλικό της έρευνας επομένως αποτέλεσαν δύο μυθιστορήματα της συγγραφέως. Τα βιβλία αυτά είναι:

- Ζέη. *Το καπλάνι της βιτρίνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 2011
- Ζέη. *Ο ψεύτης παππούς*. Αθήνα: Κέδρος, 2007

Το καπλάνι της βιτρίνας

Το καπλάνι όπως το λένε στο νησί της Σάμου είναι ένας βαλσαμωμένος τίγρης που βρίσκεται μέσα σε μια βιτρίνα στη σάλα ενός σπιτιού όπου ζει μια πολυμελής οικογένεια. Ανάλογα με τη διάθεση και τα πολιτικά γεγονότα αυτό το καπλάνι κοιτάζει τότε με το μαύρο μάτι και τότε με το γαλάζιο. Τα δυο παιδιά του σπιτιού, η Μέλια και η Μυρτώ ακούνε πολλές φορές τον επαναστάτη ξάδερφό τους, τον Νίκο να τους διηγείται ιστορίες με πρωταγωνιστή το καπλάνι. Αληθινές ιστορίες, πολιτικές και δημοκρατικές τις περισσότερες φορές που τα παιδιά δεν θα μπορούσαν να τις καταλάβουν με άλλο τρόπο. Ενώ ο παππούς είναι συγχρόνως και ο δάσκαλός τους, αφού τους κάνει μάθημα στο σπίτι. Συγχρόνως τους μιλάει ατέλειωτες ώρες για τους αρχαίους συγγραφείς, τους αρχαίους μύθους και τις ιστορίες. Όλα αυτά εξελίσσονται στο δύσκολο χρόνο της δικτατορίας του 1936.

Ο ψεύτης παππούς

Ο "Ψεύτης παππούς" είναι ένας άνθρωπος συνταξιούχος, ηθοποιός γύρω στα ογδόντα, πληθωρικός σε γνώσεις και εμπειρίες και με ιδιαίτερες συνήθειες. Η ζωή που κάνει και οι ιστορίες που διηγείται πολλές φορές φαίνονται στον εγγονό του τον Αντώνη, εξωπραγματικές και ψεύτικες. Γι' αυτό τον αποκαλεί "ψεύτη παπού". Όλα όμως όσα ζει δίπλα στον παπού του, τα ταξίδια τους, ο τρόπος επικοινωνίας τους, τα μαθήματα ζωής είναι τόσο αληθινά και τόσο πραγματικά που γεμίζουν τον Αντώνη με συναισθήματα αγάπης, ευγνωμοσύνης, σεβασμού, θαυμασμού. Στο τέλος αποδεικνύεται πως ο "ψεύτης παππούς" αν και δεν είναι πραγματικός παππούς είναι πιο αληθινός από πολλούς πραγματικούς παπούδες.

4.3. Η μέθοδος και η διαδικασία της έρευνας

Ως μέθοδος ανάλυσης επιλέχθηκε η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου. Με τη χρήση της μεθόδου: ανάλυση περιεχομένου, το υλικό ταξινομείται σε θεμελιακές κατηγορίες, οι οποίες συμπυκνώνουν συστηματικά τα κείμενα και με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η αντικατάσταση της υποκειμενικής εκτίμησης με την αντικειμενικότερη (Βάμβουκας, 1998).

"Η ανάλυση περιεχομένου αποτελεί μέθοδο ελεγχόμενης και συστηματικής περιγραφής και ερμηνείας του γραπτού λόγου. Οι ευρηματικές και επαληθευτικές λειτουργίες της και οι δυνατότητες που παρέχει για συναγωγή συμπερασμάτων ως

προς τις συνθήκες παραγωγής και αποδοχής του επικοινωνιακού μηνύματος την καθιστούν ιδιαίτερα χρήσιμη" (Σακαλάκη,2001: 477).

Ως μονάδα καταγραφής της συγκεκριμένης έρευνας λαμβάνουμε το πρόσωπο του παππού, το οποίο αποτελεί και την έννοια που απασχόλησε την έρευνά μας. Ενώ ως μονάδα συμφραζομένων, λαμβάνεται κάθε φορά το βιβλίο, δηλαδή το περιβάλλον του κειμένου μέσα στο οποίο συναντάται κάθε φορά η έννοιά μας.

Το σύστημα κατηγοριών ανάλυσης επιδιώκει να καλύψει τους σκοπούς της έρευνας και τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν. Οι κατηγορίες που σχηματίστηκαν είναι οι εξής:

- Ο ρόλος του παππού στην ελληνική οικογένεια (ενεργητικός- παθητικός ρόλος)
- Η σχέση του παππού με το παιδί (Αγαπάει τα εγγόνια του, νοιάζεται γι' αυτά και τα προστατεύει)
- Ο ρόλος του παππού στην κοινωνία (Ενεργός ή όχι πολίτης, νοιάζεται και βοηθά τους συνανθρώπους του)
- Ο χαρακτήρας του παππού (Φιλικός, άνθρωπος καλοπροαίρετος ή όχι)

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

5.1. *Ο ρόλος του παππού στην ελληνική οικογένεια*

Η Άλκη Ζέη στα δύο μυθιστορήματά της *Ο ψεύτης παππούς* και *Το καπλάκι της βιτρίνας*, αναφέρεται σε δυο παππούδες που αγαπούν την οικογένειά τους, προσφέρουν σε αυτήν ό, τι μπορούν, νοιάζονται για τα εγγόνια τους και είναι κοντά τους όποτε αυτά τους χρειάζονται.

Στο μυθιστόρημα *Ο ψεύτης παππούς* μέσα στην οικογένεια η γνώμη του παππού μετρούσε. Όπως τότε που έπεισε τους γονείς του Αντώνη να τον στείλουν σε ολόημερο σχολείο για να κάνει εκεί τα μαθήματά του και να έχει τον υπόλοιπο χρόνο ελεύθερο. Ο γιός του και η νύφη του σχεδόν πάντα εμπιστεύονταν την κρίση του και στους τυχόν δισταγμούς τους "ο ψεύτης παππούς" είχε τον τρόπο του να τους πείθει για το σωστό.

"-Να μείνει το παιδί τόσες ώρες στο σχολείο! Είπαν ενοχλημένοι.

-Εσύ στην ηλικία του έμενες, είπε ο παππούς στον μπαμπά." (σελ.14) (ο αριθμός των σελίδων παραπέμπει στο μυθιστόρημα)

Και στο μυθιστόρημα *Το καπλάκι της βιτρίνας* η γνώμη του παππού μετρούσε, αλλά εκεί λόγω των πολιτικών καταστάσεων και λόγω των διαφορετικών πεποιθήσεων μέσα στην οικογένεια, γίνονταν μερικές φορές πράγματα που δεν άρεσαν στον παππού. Αυτός έλεγε βέβαια ποιά είναι το σωστό και πώς πρέπει να φέρεται ένας δημοκρατικός άνθρωπος, αλλά όταν έβλεπε να γίνεται κάτι άλλο, δεν επέμενε και περίμενε να καταλάβουν οι γύρω του το λάθος τους, μόνοι τους.

" Πήγαμε στο σχολείο μαζί με τη θεία Δέσποινα και τη μαμά. Όσο κι αν παρακάλεσε η Μυρτώ τον παππού να 'ρθει να τη δει, που θα απαγγείλει και θα ντυθεί φαλαγγίτισσα, εκείνος αρνιότανε.

-Αυτό δα μου έλειπε, έλεγε....

Σα γυρίσαμε στο σπίτι, η μαμά έβαλε τα κλάματα. Έκλαιγε σαν παιδί... Ο παππούς υπεράσπιζε τη μαμά, η θεία Δέσποινα ήταν με το μέρος του μπαμπά και η Μυρτώ με το στραβολαιμιασμένο κεφάλι της δοκίμαζε, μπροστά στον μεγάλο καθρέφτη της σάλας, πως να χαιρετάει καλύτερα φασιστικά. "
(σελ.184)

"Ο ψεύτης παππούς" έμενε μακριά από την οικογένεια στο Θησείο, κάτω από την ακρόπολη. Η οικογένεια όμως τον ήθελε κοντά της. Αν και του δόθηκε η ευκαιρία του παππού να μείνει στους Αμπελόκηπους, κάτω από το διαμέρισμα του εγγονού του, εκείνος αρνήθηκε.

"Να αφήσω το σπίτι μου! Δεν είμαστε καλά"...Ο παππούς έμενε σ' ένα παλιό τριώροφο σπίτι χωρίς ασανσέρ. Το διαμέρισμά του ήταν πολύ μικρό, στον τρίτο όροφο, κι ο ίδιος έλεγε πως του έκανε καλό να ανεβοκατεβαίνει με τα πόδια...Από το ένα παράθυρο όμως έβλεπε την ακρόπολη και από το άλλο το αστεροσκοπείο...(σελ.16)

Αντίθετα, ο παππούς στο βιβλίο *Το καπλάνι της βιτρίνας* έμενε στο ίδιο σπίτι με την υπόλοιπη οικογένεια, η οποία απαρτιζόταν από την κόρη του, τον γαμπρό του, τα δυο του εγγόνια και την αδερφή του που ήταν και αυτή μεγάλης ηλικίας. Είχε βέβαια τον δικό του χώρο στο πάνω πάτωμα του σπιτιού, ένα δωμάτιο με μια τεράστια βιβλιοθήκη, όπου απομονωνόταν για να διαβάσει τους αγαπημένους του αρχαίους συγγραφείς.

"Όχι μόνο δεν άναβε καμιά φωτιά, μα είχε και ολάνοιχτο το παράθυρο και δεν είχε κανένα ντουλάπι με λιχουδιές..Μόλις μ' έβλεπε να μπαίνω στο δωμάτιό του, έκλεινε το παράθυρο και μου 'δινε μια κουβέρτα να κουκουλωθώ." (σελ.139)

Βλέπουμε πως στο μυθιστόρημα *Ο ψεύτης παππούς*, ο παππούς ήταν αφοσιωμένος γονιός και άριστος πατέρας. Μεγάλωσε τον γιό του μόνος του, ακόμα και στην εξορία τον πήρε μαζί του και έβρισκε χρόνο να ασχολείται, να του μαθαίνει πράγματα έτσι ώστε να καταφέρει να του διαμορφώσει ένα σωστό χαρακτήρα. Η παρουσία της γιαγιάς ήταν ανύπαρκτη και ένα θέμα απαγορευμένο για συζήτηση. Στο

τέλος βλέπουμε πως ο παππούς και η οικογένεια είχαν ένα μυστικό, από τον μικρό εγγονό: ο μπαμπάς του Αντώνη δεν ήταν κανονικό παιδί του. Ήταν το αγέννητο παιδί του μακαρίτη του αδερφού του που πνίγηκε στα καράβια, και της κοπέλας του που το εγκατέλειψε για να πάει να παντρευτεί στην Αυστραλία. Ο παππούς το υιοθέτησε από την κοιλιά ακόμα και το μεγάλωσε με πολλή αγάπη σαν πραγματικός γονιός. Σαν πραγματικός παππούς μεγάλωσε και το εγγόνι του και όταν ο εγγονός του έμαθε την αληθινή ιστορία του πατέρα του και αναρωτήθηκε αν ο παππούς του είναι ψεύτικος, ο "ψεύτης παππούς" το αρνήθηκε.

"Ναι, αλλά η γιαγιά; Τι έχει γίνει η γιαγιά; Κανείς δε μιλάει ποτέ γι ' αυτήν, κι όσες φορές και αν έχει ρωτήσει ο Αντώνης, του τα μασάνε. Ο παππούς μάλιστα του το 'χει ξεκόψει:

-Είναι ένα θέμα που δεν τον αγγίζω, μουρμουρίζει κάθε φορά κι αλλάζει κουβέντα." (σελ.26)

Και στη συνέχεια:

" 'Μα τι λέει τώρα ο παππούς;' αναρωτήθηκε ο Αντώνης. Κι αν όλα όσα είπε ήταν αλήθεια; Σηκώθηκε από τον καναπέ και στάθηκε μπροστά στον παππού του.

-Δηλαδή θες να πεις πως είσαι ψεύτικος παππούς;

Ο παππούς τον αγκάλιασε.

-Μπορεί να είμαι ψεύτης παππούς, μα ψεύτικος ποτέ. Όπως δεν ήμουν ψεύτικος μπαμπάς. Αφού και τους δυο σας έχω στην αγκαλιά μου από τότε που ήρθατε στον κόσμο.

-Εγώ, πρόσθεσε ο μπαμπάς, μητέρα δεν γνώρισα ποτέ. Ο Μάριος έπαιζε και τον δικό της ρόλο, και όπως είναι καλός ηθοποιός, ήξερε να τον παίζει πολύ καλά και αληθινά."(σελ.127)

Αντίθετα, στο μυθιστόρημα *Το καπλάνι της βιτρίνας* η γιαγιά είχε πεθάνει και ο παππούς έδωσε στην εγγονή του το όνομά της. Ήταν άριστος γονιός και παππούς, δάσκαλος και προστάτης για τα παιδιά. Τα καλοκαίρια μάλιστα τα έπαιρνε μαζί του στην εξοχή τα φρόντιζε και καθημερινά τους μάθαινε πράγματα.

"Το πραγματικό μου όμως όνομα είναι Μέλισσα. Ο παππούς ήθελε να με βγάλουν έτσι, γιατί έλεγαν τη γιαγιά..."

Ο παππούς λέει πως Μέλισσα ήτανε μια αρχαία βασίλισσα. Μα φαίνεται, έξω από τον παππού, κανείς δεν το ξέρει." (σελ.22)

"Φεύγουμε με τη θεία Δέσποινα και τον παππού. Ο μπαμπάς και η μαμά έρχονται μόνο τα Σαββατοκύριακα. Ευτυχώς, δηλαδή. Γιατί ο μπαμπάς, που δεν έχει γεννηθεί σε νησί, φοβάται τόσο πολύ τη θάλασσα, που δε μας αφήνει βήμα να κάνουμε μόνες μας." (σελ.36)

Τέλος, αξιοσημείωτο είναι πως τον "ψεύτη παππού" ο γιός του και η νύφη του τον φώναζαν πάντα με το όνομά του, λόγω οικειότητας και αγάπης. Λόγω αγάπης και σεβασμού η οικιακή βοηθός τον φώναζε "κύριο παππού". Όπως και να τον φώναζαν όμως στην οικογένεια υπήρχε τόσο αγάπη και τόσο έντονα συναισθήματα που έκαναν τον παππού να καμαρώνει για τους ανθρώπους του.

Συνοψίζοντας: η αίσθηση που μας αφήνει η Άλκη Ζέη διαβάζοντας τα δύο αυτά βιβλία, είναι αρκετά συναισθηματική. Γιατί οι δύο παππούδες που γνωρίζουμε μέσα από τις δύο αυτές ιστορίες είναι χρήσιμοι άνθρωποι γεμάτοι αγάπη και ενδιαφέρον για την οικογένειά τους και κατ' επέκταση και τους γύρω τους, με αναπτυγμένο το αίσθημα της προσφοράς και της δοτικότητας. Είναι οι παππούδες που πολλές φορές λείπουν από τις ελληνικές οικογένειες και που θα θέλαμε να είχαμε όλοι μας.

5.1.1. Ο παππούς και η σχέση του με το παιδί

Και στα δύο μυθιστορήματα της Άλκης Ζέη, ο παππούς είναι στενά συνδεδεμένος με τα εγγόνια του και περνά καθημερινά πολλές και δημιουργικές ώρες μαζί τους.

Πιο συγκεκριμένα, ο "ψεύτης παππούς" είχε μια ειλικρινή και ουσιαστική σχέση με τον εγγονό του, αφιέρωνε στον Αντώνη πολλές ώρες από το ήδη γεμάτο πρόγραμμά του και μέσα από τη συζήτηση ή το θέατρο, του μάθαινε διάφορα πράγματα.

"Όταν έπεφτε αργία μέσα στη βδομάδα και δεν είχε σχολείο, ο παππούς τον έπαιρνε σπίτι του. Όταν ο καιρός ήταν καλός, έκαναν βόλτες στην ακρόπολη

ή στου Φιλοπάππου κι ύστερα πήγαιναν σε ένα μικρό εστιατόριο κι έτρωγαν σουβλάκια και πατάτες τηγανιτές. Μετά γύριζαν στο σπίτι του παππού, ξεφύλλιζαν κανένα βιβλίο, κι ύστερα ο παππούς έπαιζε ρόλους από κωμωδίες ή και τραγωδίες. Τόσο πολύ άλλαζε το πρόσωπό του, που ο Αντώνης νόμιζε πως δεν ήταν ο παππούς του, μα κάποιος άλλος. Το απόγευμα, πριν τον πάει πίσω στο σπίτι, ο παππούς του έφτιαχνε κρέπες. Τίναζε με κόλπο το τηγάκι, κι η κρέπα πετούσε στον αέρα κι ύστερα προσγειωνόταν από την άλλη μεριά. Είχε μάθει, λέει, να τις φτιάχνει στο Παρίσι, τότε που ζούσε εκεί με τον μπαμπά μικρό, γιατί του μπαμπά του άρεσαν πολύ..." (σελ.18)

Ο παππούς στο μυθιστόρημα *Το καπλάνι της βιτρίνας* ήταν για τα εγγόνια του ο δάσκαλός τους. Μέσα από τους μύθους και από τις ιστορίες των αρχαίων Ελλήνων τους μάθαινε τη ζωή. Τα κυριακάτικα απογεύματα όταν η υπόλοιπη οικογένεια έλειπε, πήγαιναν περίπατο με τον παππού.

"Έτσι μένουμε τα Κυριακάτικα απογεύματα στο σπίτι μόνες με τον παππού. Αν είναι καλός καιρός, ο παππούς μας πάει περίπατο κι ύστερα, μόλις σκοτεινιάσει γυρνάμε πίσω." (σελ.11)

Και στο μυθιστόρημα *Ο ψεύτης παππούς*, ένας δάσκαλος ήταν συνέχεια ο παππούς για τον Αντώνη. Του μάθαινε διάφορα πράγματα με το δικό του ξεχωριστό τρόπο: μέσα από τα παιχνίδια, μέσα από τις θεατρικές απαγγελίες, μέσα από τα ταξίδια. Σε ένα κατάστρωμα ενός πλοίου του μίλησε για τα αστέρια και ποιό ήταν το όνομα του καθενός. Και δείχνοντάς του τα αστέρια του δίδασκε και ποίηση.

"Είχαν βρει μια γωνιά όπου δεν τους ενοχλούσαν οι άλλοι - γιατί είχε πολύ κόσμο - και, χωμένοι μέσα στους υπνόσακούς τους, κοίταζαν τον ουρανό. Ο παππούς του μιλούσε για τα αστέρια και του έλεγε ποιό είναι το καθένα. Δεν ήταν η πρώτη φορά, μα του Αντώνη του άρεσε...Ο παππούς σίγουρα εμπνεύστηκε από τα αστέρια, μα έτσι κι αλλιώς δεν ήθελε και πολύ για να αρχίσει να απαγγέλει, και του Αντώνη του άρεσε έτσι ζεστά- ζεστά που ήταν, να τον μισοπαίρνει ο ύπνος και να τον ναανουρίζει η φωνή του παππού, που μια ερχόταν και μια έφευγε..Ο Αντώνης προσπαθούσε να μην αποκοιμηθεί και τη χάνει εντελώς...Τον Αντώνη σχεδόν τον είχε πάρει ο ύπνος, κατάλαβε όμως το

χέρι του παππού που του έκλεινε ως επάνω το φερμουάρ του υπνόσακου."
(σελ.94)

Από την άλλη, ο παππούς στο *Καπλάνι της βιτρίνας*, είχε τον δικό του τρόπο να μαθαίνει πράγματα στις εγγονές του. Ποτέ δεν έλεγε παραμύθια για δράκους και βασιλιάδες, μιλούσε όμως για τους αρχαίους θεούς, για τους αρχαίους Έλληνες, για τους αρχαίους μύθους και θρύλους.

*"Ξέρει όλον τον Όμηρο απ' έξω. Ποτέ δε μας λέει παραμύθια για δράκους και βασιλιάδες, παρά μύθους για τους αρχαίους θεούς και θρύλους για τους ήρωες. Καμιά φορά πιστεύω πως ο παππούς είναι αρχαίος Έλληνας...
-Λοιπόν θα σας πω έναν μύθο, είπε ο παππούς κι άρχισε την ιστορία του Δαίδαλου και του Ίκαρου."* (σελ.15)

Ακόμη, ο "ψεύτης παππούς" μετέφερε στον εγγονό του αυτά που έζησε. Αυτά που πέρασε και αυτά που τον σημάδεψαν για πάντα ή τα διηγόταν θεατρικά- δεν τα διηγόταν, τα έπαιζε- ή τα ζωντάνευε με τα ταξίδια που έκανε με τον εγγονό του. Όπως τότε που τον πήγε στο Παρίσι για να του γνωρίσει τους φίλους του και τους δρόμους του Παρισιού όπου μεγάλωσε ο μπαμπάς του.

*"Περπατούσαν γρήγορα και βρέθηκαν στο μπουλβάρ Σεν Μισέλ.
-Κοίτα, είπε ο παππούς, εδώ ξηλώναμε το λιθόστρωτο και πετούσαμε τις πέτρες στην αστυνομία, που ήθελε να μας διαλύσει".* (σελ.46)

"Ο ψεύτης παππούς" στο Παρίσι πήγε τον εγγονό του στο θέατρο, στη *Κομεντί Φρανσέζ* για να δουν από κοντά ένα έργο του Μολιέρου και πως παιζόταν με τον κλασικό τρόπο στα γαλλικά. Ήταν επιλεκτικός ο παππούς σε αυτά που έδειχνε και σε αυτά που μάθαινε στον εγγονό του. Τη Ντίσνεϊλαντ και τα μουσεία, που πάντα θα ήταν εκεί και θα τον περιμένουν, τα άφησε για τους γονείς του παιδιού, αυτός εστίαζε στους ανθρώπους.

"Δήλωσε στη μαμά και στον μπαμπά πως δε θα τον πήγαινε στα μουσεία. Αυτό ήταν δουλειά της μαμάς, και ας του τα έδειχνε αργότερα... Τα μουσεία πάντα εκεί θα ήταν. Εκείνος θα του μάθαινε τους δρόμους του Παρισιού,

εκεί όπου μεγάλωσε ο μπαμπάς του, και θα τον πήγαινε στο θέατρο, στην Κομεντί Φρανσέζ, να δούνε Μολιέρο. Τον είχε πάει στην Αθήνα σε ένα θέατρο όπου έπαιζαν Μολιέρο κι ο παππούς είχε ενθουσιαστεί με την παράσταση, μα καλό ήταν, λέει, να δει και πως παιζόταν με κλασικό τρόπο στα γαλλικά. Έσκασε βέβαια ο Αντώνης που ο παππούς δεν τον πήγε στη Ντίσνεϊλαντ. Μα, όσο και να το ζητούσε, ντουβάρι ο παππούς. Την πάτησε όμως, γιατί η Κομεντί Φρανσέζ, από τον καιρό που είχε να την δει ο παππούς, είχε γίνει σούπερ μοντέρνα. Έπαιζαν τον Ταρτούφο, που βγήκε ολόγυμνος στη σκηνή. Ο παππούς στριφογύριζε στο κάθισμά του και ο Αντώνης του έριχνε λοξές ματιές και με κόπο συγκρατούσε τα γέλια του.

-Τι τα θέλουν τα μοντέρνα; έκανε ο παππούς μόλις βγήκαν από το θέατρο. Αφού οι ηθοποιοί της Κομεντί παίζουν στο ίδιο στυλ εδώ και τριάντα χρόνια." (σελ.36)

Επίσης βλέπουμε πως είχε ένα ιδιαίτερο τρόπο "ο ψεύτης παππούς" να μαθαίνει κάθε μέρα στον εγγονό του καινούργια πράγματα, ακόμα και Γαλλικά του μάθαινε με τον τρόπο που μόνο αυτός ήξερε.

"Ο παππούς μάθαινε Γαλλικά στον Αντώνη με πολύ πρωτότυπους τρόπους, όπως για παράδειγμα παίζοντας μαζί του ρόλους από κάποιο έργο που έγραφε ειδικά για να μάθει ο Αντώνης λέξεις και εκφράσεις που δε θα τις έβρισκε σε κανένα σχολικό βιβλίο." (σελ.50)

Από την άλλη, ο παππούς στο μυθιστόρημα *Το καπλάνι της βιτρίνας* ακόμα και στην εξοχή, στις διακοπές του καλοκαιριού, όπου τα παιδιά έπαιζαν ανέμελα, είχε τις απαιτήσεις του. Καμιά μέρα δεν πήγαινε χαμένη και κάθε βράδυ ζητούσε από τα παιδιά να του πουν το αρχαίο ρητό που τους έμαθε το πρωί. Κι όταν στην παραλία βρήκαν ένα πεθαμένο δελφίνι, ο παππούς τους διηγήθηκε την ιστορία του δελφινιού και του Αρίωνα και έμαθε στα παιδιά πως ο πρώτος κάτοικος του νησιού ήταν ο Αρίωνας.

"Κι ο παππούς το μόνο που ζητάει από μας είναι να θυμόμαστε το βράδυ το αρχαίο ρητό που μας μαθαίνει κάθε πρωί, την ώρα που τρώμε." (σελ.37)

Ο παππούς στο μυθιστόρημα *Ο ψεύτης παππούς* μάθαινε στον εγγονό του πώς να αγαπάει την πατρίδα του, του μιλούσε για τα δύσκολα χρόνια της δικτατορίας και παρασυρμένος από την φιλοπατρία του καταμεσής του δρόμου άρχισε να απαγγέλει τον εθνικό ύμνο.

"Κι εδώ ο παππούς άρχιζε καταμεσής του δρόμου να απαγγέλει τον εθνικό ύμνο:

*Απ' τα κόκαλα βγαλμένη
των Ελλήνων τα ιερά,
και σαν πρώτα ανδρειωμένη,
χαίρε, ω χαίρε, Ελευθεριά!*

Τα μάτια του έλαμπαν λες κι έβλεπε την ελευθερία μπροστά του." (σελ.42)

Αντίθετα, ο παππούς στο βιβλίο *Το καπλάνι της βιτρίνας* έζησε τη δικτατορία μαζί με τα εγγόνια του. Την πρώτη μέρα μάλιστα η δικτατορία ακύρωσε την εκδρομή τους.

"Εκδρομή δεν πήγαμε, όχι γιατί ο ήλιος είχε βγει πια για καλά, μα γιατί ο κυρ Αντώνης δεν πρόλαβε καλά - καλά να βγει από τη βάρκα και είπε:

-Κυρ Νίκο, έγινε δικτατορία...

Στο σπίτι μας αλλάζανε κιόλας σχεδόν όλα, από την ώρα που έφερε το νέο ο κυρ Αντώνης..Άλλαξε κι ο παππούς, που πρώτη φορά στη ζωή μας τον ακούσαμε να μιλάει άσχημα και σε ποιόν; στη θεία Δέσποινα!!

-Για να κάνει ο βασιλιάς δικτατορία, θα πει πως έτσι έπρεπε, είπε η θεία Δέσποινα.

-Λες ανοησίες και καλά θα κάνεις να μη μιλάς για τέτοια πράγματα! Θύμωσε ο παππούς." (σελ.92)

Και στα δύο μυθιστορήματα η γνώμη του παππού μετρούσε στα παιδιά αφού ο παππούς πάντα είχε παραδείγματα και επιχειρήματα. Με αυτά "ο ψεύτης παππούς" έπεισε τον Αντώνη να πάει στο ολοήμερο σχολείο όσο και αν οι γονείς του είχαν διαφορετική γνώμη.

"Ξεμπερδεύεις με τα μαθήματα, που τα κάνεις στο σχολείο, κι όταν γυρίζεις στο σπίτι, έχεις όλο τον καιρό δικό σου". (σελ.14)

Με τα επιχειρήματά του έπεισε και "ο ψεύτης παππούς" στο καπλάνι της βιτρίνας να σταματήσει η μια εγγονή το σχολείο για να πάψει να είναι φαλαγγίτισσα και να συνεχίσει το σχολείο η άλλη εγγονή για να μη δημιουργηθούν φασαρίες από τον φασίστα διευθυντή του σχολείου. Επίσης είχε τον τρόπο του να συμβουλεύει τα εγγόνια του να κάνουν το σωστό χωρίς να δημιουργούν φασαρίες την δύσκολη εκείνη περίοδο.

"Η Μυρτώ ήταν ενθουσιασμένη, γιατί δεν κάνανε σχεδόν καθόλου μάθημα, αλλά μάζεψαν πέντε έξι παιδιά από την τάξη τους και από τις μεγάλες τάξεις και τους μίλησε ο κύριος Καρανάσης, πως πρέπει να λάχει η τιμή στο σχολείο μας να οργανώσει μια από τις πρώτες φάλαγγες της "Νεολαίας", που ίδρυσε ο δικτάτοράς μας.

-Σας είπανε πως είναι υποχρεωτικό; ρώτησε ο παππούς...

-Αφού δεν είναι υποχρεωτικό, λέει ο παππούς σοβαρά, να καθίσεις στα αυγά σου κι ας λάχει σε άλλους η τιμή να είναι οι πρώτοι. Ελπίζω κι ο μπαμπάς σου να χει την ίδια γνώμη." (σελ.145)

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε πως ο παππούς στα συγκεκριμένα μυθιστορήματα της Άλκης Ζέη είναι ένας άνθρωπος σοφός, μέντορας για τους νεότερους της οικογένειας, ένας άνθρωπος με γνώσεις και εμπειρίες. Η γνώμη του περνάει στα παιδιά και στα εγγόνια του και στις σημαντικές αποφάσεις συνήθως είναι αυτός που θα δώσει τη λύση. Εμπνέει σεβασμό και αγάπη, καθώς μέσα από τις πράξεις του αποδεικνύει την αγάπη του για την οικογένειά του και την προστατευτική του διάθεση. Είναι ένας άνθρωπος πολυάσχολος και πολυτάλαντος, που αν και είναι πια ηλικιωμένος δεν σταματά να περνά τις ώρες του δημιουργικά, συνεχίζοντας να κάνει αυτό που του αρέσει και τον γεμίζει ως άνθρωπο και ως προσωπικότητα. Τον βλέπουμε να ζει μαζί με την οικογένεια ή και ξεχωριστά από αυτή, αποτελώντας όμως αναπόσπαστο κομμάτι της.

Η σχέση του με τα εγγόνια του είναι μία σχέση αμοιβαίας αγάπης. Αγαπά πολύ τα εγγόνια του, όπως τον αγαπούν και αυτά, νοιάζεται για το μεγάλωμά τους και τα προστατεύει. Τους αφιερώνει αρκετό από τον πολύτιμο χρόνο του, καθοδηγώντας τα πνευματικά. Παρουσιάζεται ως δάσκαλος για τα εγγόνια του, που τους μαθαίνει σημαντικά και πολύτιμα πράγματα για τη ζωή, είτε μέσα από ιστορίες που επιλέγει να

τους πει είτε μέσα από διηγήσεις της ζωής του. Παράλληλα πηγαίνει βόλτες και ταξίδια μαζί τους, προσπαθώντας μέσα από την ψυχαγωγία να περνά σε αυτά κάθε φορά ένα σημαντικό μήνυμα για τη ζωή. Είναι λοιπόν ένας εξαιρετος αφηγητής ιστοριών, ένας εξαιρετος δάσκαλος αλλά και ξεναγός για τα εγγόνια του στον κόσμο των μεγάλων και της αληθινής ζωής.

5.2. *Ο παππούς και ο ρόλος του στην κοινωνία*

Στα δύο μυθιστορήματά της *Το καπλάνι της βιτρίνας* και *Ο ψεύτης παππούς*, η Άλκη Ζέη, παρουσιάζει τον παππού και τον ρόλο του μέσα στην κοινωνία σε δύο διαφορετικές εποχές. Τον παππού στο μυθιστόρημα *Το καπλάνι της βιτρίνας* τον γνωρίζουμε στην πριν το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο εποχή και κυρίως στη δικτατορία του 1936 και η ιστορία του καθώς και όλης της οικογένειάς του εξελίσσεται στο νησί της Σάμου. Αντίθετα, στο μυθιστόρημα *Ο ψεύτης παππούς*, ο παππούς ζει στη σύγχρονη Αθήνα και τις πιο πολλές πολιτικές ιστορίες τις μαθαίνουμε από τις αφηγήσεις του.

Στο μυθιστόρημα *Το καπλάνι της βιτρίνας* ο παππούς της οικογένειας ήταν ένας συνταξιούχος, μορφωμένος άνθρωπος. Ζούσε στο ίδιο σπίτι με την οικογένεια και είχε ρόλο βασικό μέσα σε αυτήν, αφού είχε αναλάβει τη μόρφωση των εγγονών του, της Μυρτώς και της Μέλισσας. Οι οποίες δεν πήγαιναν στο δημόσιο σχολείο γιατί εκεί τα παιδιά ήταν τόσο πολλά και όπως έλεγε ο παππούς, ο δάσκαλος δεν θα προλάβαινε να τις εξετάσει.

"Δεν πηγαίνουμε όμως σχολείο, μας κάνει ο παππούς μάθημα στο σπίτι. Κάθε χρόνο δίνουμε εξετάσεις, σαν "διδαχθείσες κατ' οίκον" και περνούμε τις τάξεις. Σε δημόσιο σχολείο δεν θέλουν να μας στείλουν, γιατί εκεί, λέει ο παππούς, είναι τόσα τα παιδιά σε κάθε τάξη, που μπορεί να περάσει μισός χρόνος και να μη σε σηκώσουν για μάθημα." (σελ.17)

Στο μυθιστόρημα *Ο ψεύτης παππούς* ο παππούς ήταν ένας συνταξιούχος ηθοποιός, ογδόντα χρονών που ζούσε μόνος του σε ένα μικρό διαμέρισμα μακριά από την οικογένειά του. Ήταν όμως κοντά τους όποτε τον χρειάζονταν. Είχε αναλάβει την

καθημερινή φροντίδα του εγγονού του, χωρίς να παραμελήσει τα δικά του ενδιαφέροντα και τις δικές του ανάγκες. Προγραμματιζε έτσι τη ζωή του που να προλαβαίνει τα πάντα. Από το πρωί μέχρι τις πέντε ασχολιόταν με τη δουλειά του, αφιλοκερδώς, μαθαίνοντας στα νέα παιδιά την τέχνη της ηθοποιίας. Μετά τις πέντε όμως ασχολιόταν με τον εγγονό του και μέσα από τη συζήτηση, από το παιχνίδι, από τις βόλτες τους και από το θέατρο του μάθαινε τη ζωή.

Και στα δύο βιβλία βλέπουμε πως ο παππούς αγαπούσε τον συνάνθρωπό του και πρόσφερε τις υπηρεσίες του στην κοινωνία όποτε και όπου μπορούσε. Ο "ψεύτης παππούς" είχε τόσο ανεπτυγμένο το αίσθημα της εισφοράς, που για να τα καταφέρει είχε πάρει τη σύνταξή του νωρίτερα. Αγαπούσε όλο τον κόσμο, νοιαζόταν για τα προβλήματά του και όταν άκουσε από τον εγγονό του πως οι γονείς κάποιων συμμαθητών του δεν αφήνουν τα παιδιά τους να παίζουν με παιδιά από την αλλοδαπή έγινε έξαλλος.

"Άρχισε να πηγαίνει πάνω κάτω - έτσι όπως έκανε πολλές φορές όταν διάβαζε στον Αντώνη σκηνές από τον Άμλετ - και να μιλάει για αδικίες, μίση και ξενοφοβίες και να λέει πως όλοι οι άνθρωποι στη γη έχουν ίσα δικαιώματα και "δεν μπορείς εσύ ,κύριε τάδε, να εμποδίζεις το παιδί σου να μιλάει σ' ένα παιδάκι που νυστάζει, επειδή ο δικός σου γιος κοιμάται ήσυχος - ήσυχος στο δωματιάκι του και στο κρεβατάκι του".." (σελ.81)

Ο παππούς στο βιβλίο *Το καπλάκι της βιτρίνας* συνταξιούχος κι αυτός έκανε μάθημα στο σπίτι στα εγγόνια του και αργότερα προσφέρθηκε να κάνει δωρεάν διδασκαλία και σε άλλα παιδιά που το χρειάζονταν. Ακόμα και στη δύσκολη περίοδο της δικτατορίας προσπαθούσε να βοηθήσει όποιον μπορούσε χωρίς να γίνεται στόχος. Εκεί που καταλάβαινε πως η αντίρρησή του ενάντια στο δικτατορικό καθεστώς δεν θα είχε αποτέλεσμα, έβρισκε άλλους τρόπους όπως τότε που η μια του εγγονή μετάνιωσε που έγινε φαλαγγίτισσα.

"-Ήσυχασε, Μυρτούλα. Σ' αυτό το βρωμοσχολείο όπως το λες δεν θα ξανά πας. Θα πάρουμε χαρτί από τον γιατρό πως αρρώστησες και θα κάνεις μάθημα στο σπίτι μαζί μου.. Μέλισσα, εσύ πρέπει να τελειώσεις εκεί φέτος την τάξη, να μην κάνει φασαρίες ο κύριος Καρανάσης στον μπαμπά σου. Και

του χρόνου, πάτε όλοι μαζί, στο δημόσιο. Ας είναι κι εκατό παιδιά σε κάθε τάξη. Θα σας βοηθώ εγώ στα μαθήματα. Κι αν γίνει υποχρεωτικό να γίνεται φαλαγγίτισσες και δεν μπορούμε να κάνουμε αλλιώς, θα πάτε, μα στη ψυχή σας μέσα δε θα 'σαστε φαλαγγίτισσες." (σελ.214)

Ο "ψεύτης παππούς" ήταν φιλικός και καταδεκτικός με όλους. Διαπνεόμενος δε από διαπολιτισμικά αισθήματα, το χρώμα των ανθρώπων είτε μαύρο ήταν είτε άσπρο, δεν τον απασχολούσε. Η καρδιά τον απασχολούσε στους ανθρώπους και το μεγαλείο της ψυχής τους. Έκανε φίλους του τους ανυπεράσπιστους και αδύναμους ανθρώπους, κυρίως τους ξένους και έλεγε όπως τότε με τον Πακιστανό πατέρα ενός συμμαθητή του εγγονού του, που πήγαινε πολύ συχνά στο μαγαζί που δούλευε, πως κουβεντιάζει και μαθαίνει πολλά από αυτόν.

"Από τότε ο παππούς, πριν πάει το απόγευμα στον Αντώνη, πέρναγε που και που από τον ινδικό μαγαζάκι κι έπινε καφέ με τον μπαμπά του Ιμράν, που του τον έφηνε σε ένα καμινέτο μέσα σε ένα μπρούτζινο μπρίκι. Ήταν η μόνη φορά που ο παππούς δεν έπινε το γαλλικό καφέ του.

Ο Αντώνης αναρωτιόταν τι είχε να πει ο παππούς, έναν Πακιστανό, κι όταν τον ρώτησε, εκείνος του είπε:

-Κουβεντιάζουμε και μαθαίνω πολλά απ' αυτόν.

Έπρεπε να το φανταστεί ο Αντώνης, ο παππούς μπορούσε να κάνει και τις πέτρες να μιλήσουν." (σελ.90)

Παντού είχε φίλους "ο ψεύτης παππούς" που τον αγαπούσαν και τον περίμεναν να τους επισκεφτεί, που τον φώναζαν δάσκαλο και του παραχωρούσαν τα σπίτια τους για να μείνει. Όπως τότε που επισκέφτηκαν την Κω για να συναντήσουν και τους φίλους του και την κόρη της Μαργκώ με την κόρη της.

"Στο λιμάνι τους περίμεναν δυο νεαροί και μια κοπέλα. Ήταν ερασιτέχνες ηθοποιοί. Μαζί τους ο παππούς είχε ανεβάσει την προηγούμενη χρονιά ένα έργο. Τους είχε ειδοποιήσει ότι θα πήγαινε στην Κω.

Μόλις τους είδαν να κατεβαίνουν άρχισαν να κουνάνε τα χέρια τους και να χοροπηδάνε.

-Δάσκαλε, δάσκαλε..εδώ, εδώ.

Έπεσαν πάνω του και τον αγκάλιαζαν. Ο Αντώνης είχε σταθεί παράμερα και η κοπέλα τον τράβηξε από το χέρι." (σελ.98)

Και ο παππούς στο βιβλίο *Το καπλάνι της βιτρίνας* διαπνεόταν από διαπολιτισμικά αισθήματα. Άφηνε τα εγγόνια του να κάνουν παρέα με τα φτωχόπαιδα από το Λαμαγάρι κι ο ίδιος ήταν καταδεκτικός κι απλός με όλον τον κόσμο. Έγινε φίλος με τον φτωχό συγγραφέα, μπαμπά του συμμαθητής της εγγονής του, και μάλωνε με την αδερφή του τη Δέσποινα που μεγαλοπιάνονταν και καλούσε στο σπίτι ανθρώπους με οικονομική επιφάνεια. Αργότερα όταν οι δικτάτορες έστειλαν τον συγγραφέα στην εξορία, ο παππούς το καλοκαίρι φιλοξένησε τον γιό του στο σπίτι του.

"Από φέτος, είπε ο παππούς, θα τον παίρνουμε το καλοκαίρι μαζί μας στο Λαμαγάρι. Η μαμά του θα ταξιδέψει στο μακρινό νησί να δει τον μπαμπά του.

-Μα δεν είναι ευθύνη ένα αγόρι στο σπίτι; κατατρόμαξε η θεία Δέσποινα σαν άκουσε πως ο παππούς κάλεσε τον Αλέξη.

-Λες ανοησίες Δέσποινα! της είπε ο παππούς, για τρίτη φορά, από τότε που έγινε δικτατορία." (σελ.217)

Συνοψίζοντας, για τον ρόλο του παππού στην κοινωνία θα μπορούσαμε να πούμε πως στα μυθιστορήματα της Άλκης Ζέη, ο παππούς παρουσιάζεται να είναι ένας συνταξιούχος, μορφωμένος άνθρωπος. Έχει ενεργό ρόλο στα πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα και καταστάσεις, διαπνέεται από διαπολιτισμικά αισθήματα, παρακολουθεί τις εξελίξεις, έχει γνώμη και άποψη πάνω σε αυτές. Επίσης, είναι ένας άνθρωπος που αγαπά και νοιάζεται τον συνάνθρωπό του, προσφέρει σε αυτόν ό, τι μπορεί, χωρίς να ζητά αντάλλαγμα και χωρίς να έχει ο ίδιος κάποιο κέρδος γι' αυτό. Είναι ένας πνευματικός άνθρωπος που θέλει και προσπαθεί να αλλάξει τον κόσμο προς το καλύτερο, λειτουργώντας πολλές φορές και ως εμπνευστής των νέων. Όσο χρόνων και να είναι δεν παύει να είναι ενεργός και πολύτιμος για τους γύρω του, συνεχίζοντας να παραμένει άξιος του σεβασμού τους.

5.3 Ο χαρακτήρας του παππού

Στα δύο μυθιστορήματα της Άλκης Ζέη *Το καπλάνι της βιτρίνας* και *Ο ψεύτης παππούς* οι δύο παππούδες είναι σφαιρικοί χαρακτήρες, καθώς παρουσιάζονται πολύπλευρα μέσα από τις σκέψεις και τις πράξεις τους, αλλά και μέσα από λόγια τρίτων γι' αυτούς. Έχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά. Είναι και οι δύο συνταξιούχοι, καλοστεκούμενοι, μορφωμένοι, δημοκρατικοί, άνθρωποι αγαπητοί, ενεργοί ακόμα, χρήσιμοι στην οικογένεια και στην κοινωνία.

Από τον τίτλο ακόμη του μυθιστορήματος της Άλκης Ζέη *Ο ψεύτης παππούς*, ο παππούς χαρακτηρίζεται *ψεύτης*. Είναι τελικά ψεύτης ή οι ιστορίες που διηγείται στον εγγονό του είναι εξωπραγματικές και ακούγονται σαν ψεύτικες; Μάλλον όχι, γιατί οι ιστορίες που σκαρφίζονταν έβγαιναν πολλές φορές αληθινές, την επόμενη μέρα μάλιστα τις έγραφε η εφημερίδα ή τις έδειχναν στις ειδήσεις στην τηλεόραση. Όχι βέβαια ολόιδιες, μα έμοιαζαν τόσο, που όλοι πίστευαν πως ο παππούς τις είχε ζήσει και ο Αντώνης ο εγγονός του που τον αποκαλούσε ψεύτη παππού, αναγκαζόταν να τον πιστέψει. Ίσως, το επάγγελμα του ηθοποιού του έδινε το ταλέντο να διηγείται τα πάντα με θεατρικό τρόπο, να δίνει έμφαση και στα μικρότερα γεγονότα, να δημιουργεί συναισθήματα, να κάνει τον ακροατή του να κρέμεται από τα χείλη του. Αν και συνταξιούχος συνέχιζε να παίζει διάφορους ρόλους και προσπαθούσε να κάνει τη ζωή, όχι μόνο τη δική του αλλά και των γύρω του, όμορφη σαν το θέατρο. Ένα καθημερινό μάθημα η ζωή με τον παππού που έκανε τον εγγονό του να μαθαίνει πράγματα, να γαλουχίζεται και να αποκτά γνώσεις, πολλές φορές μέσα από θεατρικά έργα, χωρίς να το καταλαβαίνει. Ψεύτικα τα θεατρικά έργα; Ψεύτης και ο παππούς σαν τον Βαρόνο Μινχάουζεν που έγινε διάσημος σε όλο τον κόσμο για τις ψευτιές του. Τελικά ο παππούς αποδεικνύεται ότι δεν είναι ψεύτης, αλλά πολύ πιο αληθινός από όλους τους ανθρώπους που κυκλοφορούν γύρω μας.

"Το περίεργο βέβαια ήταν πως οι ιστορίες που σκαρφιζόταν έβγαιναν πολλές φορές αληθινές, κι έτσι ο Αντώνης αναγκαζόταν να τον πιστέψει".)

(σελ.10 "Μερικά από αυτά που έλεγε ο παππούς πως του είχαν συμβεί την επόμενη μέρα τα 'γραφε η εφημερίδα ή τα έδειχναν στις ειδήσεις στην τηλεόραση". (σελ.9)

Ο παππούς στο μυθιστόρημα *Το καπλάνι της βιτρίνας* χαρακτηρίζεται "σοφός". Ξέρει τον Όμηρο απ' έξω, αγαπάει όλους τους αρχαίους συγγραφείς και ποιητές και μέσα από τους μύθους μαθαίνει στα παιδιά την ιστορία της Ελλάδος. Είναι γνώστης της βυζαντινής μουσικής και άνθρωπος με αξίες και ιδανικά που προσπαθεί να τα μεταφέρει στα εγγόνια του.

"Παράξενος που είναι ο παππούς μας! Δεν μοιάζει με τους παπούδες των άλλων παιδιών. Ψηλός - ψηλός, περπατάει κρατώντας ένα καλάμι αντί μαστούνι, χωρίς να καμπουριάζει καθόλου τη ράχη του. Όλοι στο νησί τον λένε "Ο ΣΟΦΟΣ".)

*(σελ.14 "ΠΑ ΒΟΥ ΓΑ ΔΕ ΚΕ ΖΩ ΝΗ...Ήτανε ο παππούς, που σαν τέλειωνε τη μελέτη του, έψελνε σε μια παράξενη γλώσσα που τη λένε βυζαντινή".
(σελ.15)*

Στο μυθιστόρημα *Ο ψεύτης παππούς* εμφανίζεται ανεξάρτητος ως άνθρωπος γιατί διαλέγει να μείνει μόνος του σε ένα διαμέρισμα στο Θησείο με θέα την ακρόπολη. Ήθελε το δικό του χώρο και δεν δέχτηκε να εγκαταλείψει το σπίτι του και να μετακομίσει κοντά στην οικογένεια, όταν του δόθηκε η ευκαιρία.

"-Να αφήσω το σπίτι μου! Δεν είμαστε καλά.

Ο μπαμπάς προσπάθησε να τον πείσει πως όχι μόνο δεν θα έκανε τόσο δρόμο κάθε μέρα να 'ρχεται για τον Αντώνη, αλλά αν κάτι πάθαινε, έστω και μία γρίπη, θα μπορούσαν εύκολα να τον φροντίζουν.

-Δεν είμαι ακόμα για γηροκομείο είτε ο παππούς. Και γρίπη να πάθω, γιατρεύομαι μόνος μου. Καλά, το ξέρω, σε λίγο θα κλείσω τα 80. Ε, και;"

Ο παππούς έμενε σ' ένα παλιό τριώροφο σπίτι χωρίς ασανσέρ. Το διαμέρισμά του ήταν πολύ μικρό, στον τρίτο όροφο, κι ο ίδιος έλεγε πως του έκανε καλό ν' ανεβοκατεβαίνει με τα πόδια. Δύο δωμάτια είχε όλα κι όλα κι μία κουζίνα τόσο μικρή, που το ψυγείο το 'χε στο διαδρομάκι, έτσι που μόλις μπορούσες να περάσεις. Από το ένα παράθυρο όμως έβλεπες την Ακρόπολη και από το άλλο το Αστεροσκοπείο." (σελ.16)

Αντίθετα ο παππούς της οικογένειας στο βιβλίο *Το καπλάνι της βιτρίνας* μένει μαζί με την πολυμελή οικογένειά του, έχει όμως στον πάνω όροφο το δικό του χώρο κι

εκεί απομονώνεται μαζί με τους "αρχαίους" του, όπως χαρακτηρίζουν οι εγγονές του όλα εκείνα τα βιβλία που υπάρχουν στην τεράστια βιβλιοθήκη του.

"Ο παππούς κλείνεται στο γραφείο του, με τους αρχαίους του. Έτσι λέμε με την αδερφή μου, τη Μυρτώ, τα βιβλία του παππού γιατί είναι όλα αρχαία ελληνικά". (σελ.2)

Συνεπής στις υποχρεώσεις του ο "ψεύτης παππούς" ιδίως στο κοίταγμα του εγγονού του. Λίγο ασυνεπής όμως με το χρόνο. Ποτέ δεν ήταν στην ώρα του, εμφανιζόταν τουλάχιστον μισή ώρα μετά.

"Άρριο στις πέντε με πέντε και πέντε', ποτέ όμως δεν εμφανιζόταν πριν από τις πέντε και μισή". (σελ.9)

Ήταν μεγάλος ιδεολόγος και κοντά στους νέους ο παππούς στο μυθιστόρημα *Ο ψεύτης παππούς*. Κάποτε μπλέχτηκε σε μια φοιτητική πορεία κι έβαλε κι αυτός ένα χέρι βοήθειας με αποτέλεσμα να εισπράξει ένα φιλί στο μάγουλο από μια φοιτήτρια.

"Να δώσω ένα χεράκι είπε ο παππούς και η κοπέλα τον φίλησε στο μάγουλο". (σελ.13)

Εξίσου ιδεολόγος και πολύ δημοκρατικός εμφανίζεται ο παππούς στο βιβλίο *Το καπλάνι της βιτρίνας*. Αν και μέσα στην οικογένεια οι χαρακτήρες που εμφανίζονται δεν είναι όλοι δημοκρατικοί, ο παππούς δεν διστάζει να μαλώσει μαζί τους όταν χρειάζεται και δίνει αγώνα για τα δημοκρατικά πιστεύω του.

"Τότε ο παππούς άρχισε να μιλάει για τους αρχαίους Έλληνες, που είχανε έναν αρχηγό και τον λέγανε Περικλή. Κι είχανε δημοκρατία κι όλοι οι άνθρωποι ζούσανε καλά και ευτυχισμένα. Γι αυτό, εκείνη η εποχή λέγεται: ο χρυσός αιών του Περικλέους. Έτσι κι εμείς είχαμε δημοκρατία, μα τώρα είναι ο βασιλιάς. Το χειρότερο όμως απ' όλα είναι η δικτατορία." (σελ.29)

"Ο παππούς αγαπούσε τον Περικλή και τη δημοκρατία και δε χώνευε κανένα βασιλιά ούτε αρχαίο, πόσο μάλιστα τον σημερινό, που δεν είναι καν Έλληνας, παρά μας τον κουβαλήσανε από τη Δανία." (σελ.139)

"Ο ψεύτης παππούς" ήταν ένας προοδευτικός άνθρωπος με ανοιχτό μυαλό και αγάπη για τον συνάνθρωπό του, είτε άσπρος ήταν ο συνάνθρωπος, είτε μαύρος, είτε κίτρινος. Στο χρώμα δεν σταματούσε καθόλου, δεν το έβλεπε καν. Ούτε στην εθνικότητα σταματούσε. Μια ρωσίδα που υπήρχε στο σπίτι για να τον φροντίζει, η Λαρίσα, Λάρα όπως τη φώναζε ο παππούς σαν την ηρωίδα του δόκτωρ Ζιβάνγκο, τον λάτρευε τον παππού "κύριο παππού" τον έλεγε γεμάτη σεβασμό.

Ο παππούς στο βιβλίο *Το καπλάνι της βιτρίνας* αγαπούσε όλους τους ανθρώπους και ήταν καταδεκτικός με όλους, είτε πλούσιοι ήταν αυτοί είτε φτωχοί. Για παράδειγμα, τη οικιακή βοηθό που είχαν στο σπίτι, την «απόκτησαν» ως εξής: τριγύριζε μερόνυχτα στους δρόμους και όταν τους χτύπησε την πόρτα, ο παππούς της άνοιξε και την πήρε μέσα. Από τότε η Σταματίνα δεν ξανά φυγε. Απέφευγε όμως να κάνει παρέα με τους ανθρώπους που είχε καλεσμένους κάθε Πέμπτη στο σπίτι τους η αδερφή του η κυρά- Δέσποινα. Κι αυτό γιατί οι άνθρωποι αυτοί που είχαν αξιώματα και ήτανε τιμώμενα πρόσωπα στην κοινωνία ήταν άνθρωποι χωρίς ιδανικά, άνθρωποι φασίστες.

"Η θεία Δέσποινα, κάθε Πέμπτη, στέλνει τη Σταματίνα να πει του παππού να 'ρθει στη σάλα στις επισκέψεις της. Μα κάθε φορά ο παππούς δεν ερχόταν.

-Σήμερα μάλιστα, συνεχίζει η Σταματίνα που θα ' ναι κι ο τράγος! Ο παππούς σας ούτε να τον δει δεν μπορεί.

-Ποιός τράγος; πεταχτήκαμε εμείς.

-Ο δεσπότης, είπε η Σταματίνα κι αμέσως μας κοίταζε αυστηρά. Δείτε τώρα να το μαντατέψετε στην κυρία, πως τον είπα έτσι". (σελ.24-25)

" Μόλις της είπανε για τις επισκέψεις τα 'χασε και στριφογύριζε στην κουζίνα με μια ντομάτα στο χέρι. ύστερα φώναζε να της φέρουμε το φουστάνι της και τα καλά της παπούτσια.

Ο παππούς που καθόταν στη βεράντα και είχε απλώσει σε ένα τραπεζάκι τους "αρχαίους" του, σηκώθηκε αμέσως να πάει στο πάνω πάτωμα." (σελ.80)

"Ο ψεύτης παππούς" ήταν συναισθηματικά δεμένος με το σπίτι του γιατί μέσα στους τοίχους του ήταν κρεμασμένη σε αφίσες και φωτογραφίες όλη του η ζωή.

"Οι τοίχοι ήταν γεμάτοι με φωτογραφίες και αφίσες, φωτογραφίες του παππού από ρόλους που είχε παίζει στο θέατρο"... "Ποιός τρελός αφήνει τέτοιο σπίτι για να πάει να ζήσει στους Αμπελόκηπους;" (σελ.16)

Ακόμη, ο "ψεύτης παππούς" ήταν δοτικός και εργατικός. Αφιλοκερδώς μάθαινε την τέχνη της ηθοποιίας στους μαθητές που μάζευε στο σπίτι του. "Δάσκαλο" τον φώναζαν οι μαθητές του και αυτός σαν αληθινός δάσκαλος, τους έλεγε ιστορίες που είχε ζήσει - αλήθεια, ψέματα κανείς δεν ξέρει- και τους μιλούσε για το θέατρο και τις θυσίες που έπρεπε να κάνουν αν ήθελαν να αφοσιωθούν σε αυτό. Τους μάθαινε πως, μπορεί στη σκηνή να έπαιζαν τους πρίγκιπες και τους βασιλιάδες, στη ζωή όμως, έπρεπε να μάθουν να περνούν τα δύσκολα. Τέλος τους έβαζε να παίζουν διάφορους ρόλους. Εκείνος όρθιος, σε μια γωνία, τους παρακολουθούσε αμίλητος, γεμάτος υπομονή και μόνο όταν τελείωναν τους διόρθωνε. Εκτός από τα μαθήματα υποκριτικής που έκανε στους μαθητές του, ο "ψεύτης παππούς" έτρεχε από σχολείο σε σχολείο ή σε κάτι μικρές πόλεις και χωριά και ανέβαζε έργα με τα νέα παιδιά, πάλι χωρίς να παίρνει χρήματα.

"Τους μιλούσε και εκείνοι τον άκουγαν ασάλευτοι. Στην τάξη του Αντώνη ποτέ δεν πρόσεχαν τόσο πολύ τί τους έλεγε ο δάσκαλός τους, παρ' όλο που ήταν αληθινός δάσκαλος κι όχι ηθοποιός που παίζει καλά το ρόλο του." (σελ.19)

Δάσκαλος ήταν και ο παππούς στο μυθιστόρημα "Το καπλάνι της βιτρίνας". Καθημερινά έκανε μάθημα στο σπίτι στις δύο του εγγονές και τους μάθαινε όλα όσα τους χρειάστηκαν μέχρι που οι γονείς τους τους έστειλαν αργότερα στο ιδιωτικό σχολείο.

"Ο κύριος Καρανάσης άρχισε να μας ρωτά γραμματική και αριθμητική και είδε που απαντούσαμε σωστά. Γύρισε και είπε στον παππού:"

-Σας συγχαίρω κύριε, τις προετοιμάσατε άριστα...σας συγχαίρω, ξανά λέει, λοιπόν, ο διευθυντής, νομίζοντας πως ο παππούς έμαθε στη Μυρτώ για τους βασιλιάδες." (σελ.138)

Ο παππούς στο βιβλίο *Το καπλάνι της βιτρίνας* αν και ζούσε σε άλλη εποχή, προέβλεπε τις εξελίξεις της επιστήμης και πίστευε πως με τις εφευρέσεις ο κόσμος θα προχωρούσε.

"-Μπορεί άμα περάσουν πενήντα, ίσως εκατό χρόνια να γίνει κι αυτό. Τώρα έχουμε Γενάρη του 1936 και ίσως ως το Γενάρη του 1986 οι άνθρωποι να πετάνε, σαν τον Ίκαρο, κοντά στον ήλιο, χωρίς όμως να ξεκολλάνε τα φτερά τους...Αν οι.. εφευρέτες ζέρανε τόσο άσχημα την προπαίδεια, όπως εσύ, της πέταξε ο παππούς, δε θα γινόταν καμιά εφεύρεση στον κόσμο." (σελ.16)

Ήταν αγαπητός άνθρωπος "ο ψεύτης παππούς" και είχε φίλους παντού. Στις καλοκαιρινές διακοπές έπαιρνε τον εγγονό του, τον Αντώνη, για ένα μήνα και πήγαιναν σε ένα σωρό μέρη. Όλοι οι φίλοι του τον περίμεναν πως και πως.

Αντίθετα, τον παππού στο μυθιστόρημα *Το καπλάνι της βιτρίνας* δεν τον βλέπουμε να ταξιδεύει. Μόνο στο Λαμαγάρη πήγαινε το καλοκαίρι μαζί με τα εγγόνια του και ταξίδευε με τους "αρχαίους" του ώρες ατέλειωτες μέσα από τα βιβλία.

"Ο ψεύτης παππούς" ήταν και *συνδικαλιστής*. Αγωνίστηκε για τα δικαιώματα των ηθοποιών, των εργατών και γενικά όλων των εργαζομένων. Αγαπούσε τους ανθρώπους και τους βοηθούσε, όπως τότε που βοήθησε μια κοπέλα που βρήκε σε ένα παγκάκι. Ήταν και μεγάλος πατριώτης. Από τα νιάτα του ακόμα εξορίστηκε στην Αίγυπτο ως αντιστασιακός και αργότερα στα χρόνια της δικτατορίας, με ψεύτικο διαβατήριό και μια περούκα που είχε βάλει παριστάνοντας τον Εγγλέζο, πήγε στο Παρίσι. Από το ελεύθερο Παρίσι αγωνιζόταν με όλη του τη ψυχή μαζί με άλλους συντρόφους για την Αθήνα και την υπόλοιπη σκλαβωμένη Ελλάδα.

" Το Παρίσι για μας που το ξέραμε από πριν δεν ήταν απλά μια μαγική πόλη, που ίσως δεύτερη δεν υπήρχε στον κόσμο. Ήταν μια πόλη ελεύθερη, που μας έκανε να πονάμε ακόμα πιο πολύ που η δικιά μας η Αθήνα κι όλη η πατρίδα μας, είχε χάσει την ελευθερία της. Αγωνιζόμαστε μ' όλης μας την ψυχή να

πεισσουμε τους φίλους, τους γνωστούς, και αν ήταν δυνατόν όλους τους Γάλλους, κι ολόκληρο τον κόσμο ακόμα, πως έπρεπε να φύγει από τη μικρή μας χώρα το πουλί με τα μαύρα φτερά που τη σκέπαζε, γιατί μόνο η ελευθερία της ταίριαζε. Η ελευθερία έτσι όπως την υμνούσαμε από τα θρανία του δημοτικού." (σελ.41)

Ο παππούς στο Καπλάνι της βιτρίνας ήταν δημοκρατικός άνθρωπος με δημοκρατικές ιδέες. Αν και μέσα στην οικογένεια δεν είχαν όλοι τις ίδιες ιδέες, ο παππούς υποστήριζε με ζήλο τις δικές του και αγωνιζόταν γι' αυτές. Όταν κάποια από τις εγγονές του έγινε φαλαγγίτισσα ο παππούς έγινε έξω φρενών. Κι όταν στην πλατεία του χωριού μαζί με άλλα βιβλία κάψανε και τους "αρχαίους" του, ο παππούς είχε στεναχωρηθεί πολύ. Καθόταν σε μια γωνιά με τον πατέρα του Αλέξη και κοίταζε την καταστροφή αμίλητος.

"Θα το θυμάται το νησί μας αυτό το αίσχος, ακούω που λέει ο παππούς.

Όταν γυρίσαμε στο σπίτι, ο παππούς με πήρε στο γραφείο του. Στα ράφια έχασκαν άδειες τρύπες: τα βιβλία που έλειπαν.

-Αυτό που είδες σήμερα Μέλισσα, να μην το ξεχάσεις, ποτέ, σε όλη σου τη ζωή. Κι όταν πεθάνω εγώ, να μείνουν έτσι οι άδειες θέσεις των βιβλίων να στο θυμίζουν.

-Έτσι είπε ο παππούς και θαρρώ και, θαρρώ, πρώτη φορά στη ζωή μου από τότε που γεννήθηκα, τον είδα να κάθεται με καμπουριασμένη την πλάτη κι όχι στητός - στητός σαν πάντα." (σελ.178-179)

Και αλλού:

"Θέλουν να της ράμουν στολή φαλαγγίτισσας, να τη βγάλουν φωτογραφίες, να τη στείλουν σ' όλα τα περιοδικά του κόσμου, να τις βάλουν στο εξώφυλλο...

-Αυτό έλειπε, λέει ο παππούς έξω φρενών να δούμε το παιδί μας στα φασιστικά περιοδικά να φιγουράρει. Ντροπή!..

-Μα θα χάσω τη θέση μου, καταλαβαίνετε; φώναζε ο μπαμπάς. Ο κύριος Περικλής το είπε καθαρά: θα έχει συνέπειες. Έτσι κι αλλιώς σε λίγο καιρό, θα γίνει υποχρεωτικό και θα πάνε όλα τα παιδιά.

-Τουλάχιστον να μην έχουμε το ρεζίλι να είμαστε πρώτοι. " (σελ.64)

Και στα δύο βιβλία οι παππούδες ήταν καλοί οικογενειάρχες, αγαπούσαν τα παιδιά τους και τα εγγόνια τους. Ο παππούς στο *Καπλάκι της βιτρίνας*, σωστός δάσκαλος, έκανε μάθημα στα παιδιά και μέσα από τους αρχαίους μύθους και ιστορίες τους δίδασκε. "Ο ψεύτης παππούς" στην εξορία είχε μαζί του το παιδί του (τον μπαμπά του Αντώνη) και τον μεγάλωσε με το δικό του μοναδικό και ξεχωριστό τρόπο. Και όπως τον άφηνε πολλές φορές μόνο και του έδινε πρωτοβουλίες, του έμαθε να είναι ανεξάρτητος και αυτόνομος, να στέκεται γερά στα πόδια του και να είναι δυνατός. Το ίδιο προσπαθούσε να μάθει και στον εγγονό του, που παραπονιόταν όταν η μάνα του (αρχαιολόγος στο επάγγελμα) έφευγε για ταξίδι.

"Δεν ντρέπεσαι κοτζάμι αγόρι, να μου τρώνεις επειδή λείπει η μαμά για τη δουλειά της; Ο μπαμπάς σου στην ηλικία σου ζέσταινε μόνος του το φαγάκι του, κι όταν γύριζα εγώ αργά, τον έβρισκα να κοιμάται." (σελ.70)

Άνθρωπος πολυάσχολος και πολυτάλαντος "ο ψεύτης παππούς" έβρισκε τρόπους και λύσεις για να κουμαντάρει το χρόνο του όπως τον βολεύει.

"Μετά τις πέντε ό, τι θέλετε." (σελ.15)

Επιπλέον, "ο ψεύτης παππούς" ήταν και μεγάλος αισθηματίας. Αγαπούσε βαθιά, με αγάπη ανιδιοτελή και παντοτινή. Τον εγγονό του, την οικογένειά του, τους φίλους του και τη Μαργκώ. Η Μαργκώ ήταν η γυναίκα που σημάδεψε για πάντα τη ζωή του και ας έζησε μαζί της μόνο για έναν περίπου μήνα. Ωρες ατέλειωτες μιλούσε γι' αυτήν. Τη θυμόταν συνέχεια, ακόμα και το κορίτσι που βρήκε στο πάρκο με τη Μαργκώ έμοιαζε -αλήθεια, ψέματα κανείς δεν ξέρει- Με την αγάπη του στη Μαργκώ ο ψεύτης παππούς αποδεικνύει για άλλη μια φορά πόσο αντιρατσιστής είναι. Γιατί μόλις στο τέλος του έργου καταλαβαίνουμε ότι η Μαργκώ είναι μαύρη και αυτό όχι γιατί ο παππούς ντρεπόταν ή το έκρυβε, αλλά, γιατί όπως είπαμε, δεν σταματούσε στα χρώματα.

"Γιατί μας είπες ψέματα; Γιατί δε μας είπες πως η Μαργκώ σου ήταν μαύρη;

-Ε, και; Έκανε ο παππούς λέγοντας την αγαπημένη του έκφραση.

-Τι "ε, και"; τσατίστηκε για τα καλά ο Αντώνης. Τόσο καιρό λες παραμύθια σ' εμένα και στη Λάρα, κι εκείνη δακρύζει για το μεγάλο σου έρωτα, και να μην μας πεις πως ήταν μαύρη!

-Ε και; Θύμωσε τώρα ο παππούς. Κι αν ήταν άσπρη, έπρεπε να σας πω πως ήταν άσπρη;

-Δεν είναι το ίδιο.

-Πώς δεν είναι το ίδιο;

-Θες να πεις πως οι μαύροι δεν είναι αλλιώτικοι από τους άσπρους;

-Στο χρώμα, ναι. Μα εσένα σ' αρέσει η σοκολάτα γάλακτος κι εμένα η μαύρη." (σελ.108)

Ο παππούς στα υπό εξέταση μυθιστορήματα ήταν δύο άνθρωποι που έζησαν σε διαφορετικές εποχές, είχαν όμως κοινά όνειρα, αγάπη για την οικογένειά τους και για τα εγγόνια τους, δημοκρατικές ιδέες, με άλλα λόγια ήταν άνθρωποι ξεχωριστοί. Στο τέλος " ο ψεύτης παππούς" πεθαίνει με έναν θάνατο αξιοπρεπή που αφήνει στον εγγονό του πλούσια συναισθήματα, ενώ ο παππούς στο *Καπλάνι της βιτρίνας* συνεχίζει να ζει και να προσπαθεί να διδάσκει το σωστό στα εγγόνια του και μέσα από τη διδασκαλία και μέσα από τον τρόπο της ζωής του.

Τέλος συνοψίζοντας, θα λέγαμε πως στα μυθιστορήματα της Άλκης Ζέη ο παππούς ως χαρακτήρας φαίνεται να είναι ένας δημοκρατικός άνθρωπος, ενεργός και αξιοσέβαστος. Είναι ένας άνθρωπος οικογενειάρχης, φροντίζει την οικογένειά του, τα παιδιά και τα εγγόνια του, προσφέροντας σε αυτή ό, τι μπορεί. Παρουσιάζεται ως ένας άνθρωπος αγαπητός στους γύρω του, φιλικός και καλοπροαίρετος, χωρίς ρατσισμό και προκαταλήψεις για τους συνανθρώπους του. Είναι σοφός και δάσκαλος για τους μικρότερους. Επίσης φαίνεται να είναι τρυφερός και δοτικός με τα εγγόνια του καθώς και προστατευτικός. Είναι ένας άνθρωπος ειλικρινής και αληθινός που λέει τα πράγματα με το όνομά τους, χωρίς να φοβάται. Τέλος είναι ένας προοδευτικός άνθρωπος με ανοιχτό μυαλό στις εξελίξεις και τις αλλαγές της κοινωνίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Βασικός στόχος της εργασίας μας ήταν να καταγραφεί και να αναλυθεί το πρόσωπο του παππού σε μυθιστορήματα για παιδιά της Άλκης Ζέη. Αναλυτικότερα βασικά ερωτήματά της ήταν: ο ρόλος του παππού στην ελληνική οικογένεια, η σχέση του με το παιδί, ο ρόλος του παππού στην κοινωνία και τέλος ο χαρακτήρας του παππού. Αναλύοντας τα δύο μυθιστορήματα της Άλκης Ζέη: *Το καπλάκι της βιτρίνας* και *Ο ψεύτης παππούς* οδηγηθήκαμε στα εξής συμπεράσματα:

Σχετικά με τον ρόλο του παππού στην ελληνική οικογένεια βλέπουμε ότι η Άλκη Ζέη παρουσιάζει έναν παππού αρχηγό της οικογένειας. Ο παππούς φαίνεται να είναι οικογενειάρχης, καλός γονιός και καθοδηγητής για τους νέους, ειδικά για τα εγγόνια του που συνεισφέρει στο μεγάλωμά τους. Είναι ένας άνθρωπος που ζει μαζί ή και χώρα από την οικογένεια, είναι όμως δίπλα στα παιδιά και στα εγγόνια του, προσφέροντας τις υπηρεσίες του όποτε αυτοί το έχουν ανάγκη. Επίσης παρουσιάζεται ως ένας άνθρωπος που έχει τη δική του άποψη και στάση απέναντι στα ζητήματα που αφορούν την οικογένεια και τις αποφάσεις που πρέπει να παρθούν, πείθοντας τις περισσότερες φορές τους μικρότερους να δεχτούν και να συμφωνήσουν με τις απόψεις του, λόγω της πείρας και της σοφίας που αποπνέουν τα χρόνια και η ηλικία του. Είναι χρήσιμος άνθρωπος γεμάτος αγάπη και ενδιαφέρον για την οικογένειά του και κατ' επέκταση και για τους γύρω του, με αναπτυγμένο το αίσθημα της προσφοράς και της δοτικότητας.

Όσον αφορά τον παππού και τη σχέση του με το παιδί, παρατηρούμε στα δύο αυτά βιβλία της Άλκης Ζέη πως ο παππούς φαίνεται να είναι αρκετά συνδεδεμένος με τα εγγόνια του. Παρουσιάζεται να είναι ο δάσκαλός τους, ο άνθρωπος που τους μεταφέρει γνώσεις, συναισθήματα, αλήθειες, εμπειρίες και γεγονότα, μεγαλώνοντάς τα με έναν σωστό και αληθινό τρόπο. Παράλληλα εκτός από μέντοράς τους είναι και ψυχαγωγός τους γιατί μέσα από διηγήσεις όλο θεατρικότητα και ζωντάνια τους μεταδίδει τα μηνύματα που αυτός επιλέγει με έναν τρόπο αλλιώτικο και ξεχωριστό που τα παιδιά λατρεύουν. Μένει πολλές ώρες μαζί τους, περνώντας δημιουργικά τον χρόνο του. Φαίνεται να αγαπά τα εγγόνια του, αλλά να τον αγαπούν και αυτά εξίσου. Είναι ο άνθρωπος που τα προσέχει, τα συμβουλεύει, τα καθοδηγεί, τα συντροφεύει, τα παρηγορεί, τα καθησυχάζει. Φαίνεται να έχει ξεχωριστή θέση στην καρδιά και στην

ψυχή τους. Είναι ο άνθρωπος που τα φέρνει σε επαφή με τα βιβλία και τη μάθηση, μέσα από ένα κλίμα αμοιβαίου σεβασμού, εμπιστοσύνης και ανεξάντλητης αγάπης.

Σχετικά με τον ρόλο του παππού στην κοινωνία βλέπουμε πως η Άλκη Ζέη παρουσιάζει έναν μορφωμένο παππού, ο οποίος αν και έχει βγει στη σύνταξη δεν σταματά να δουλεύει και να προσφέρει ό, τι μπορεί στους γύρω του. Φαίνεται να είναι σοφός και γραμματιζόμενος, να αγαπά τα βιβλία και να περνά όσο πιο δημιουργικά γίνεται τον ελεύθερο χρόνο του, κρατώντας το πνεύμα του ζωντανό και ακμαίο. Η φυσική του κατάσταση παρουσιάζεται αρκετά καλή, καθώς φαίνεται να είναι δυνατός, γενναίος, καλοστεκούμενος και ενεργητικός. Είναι ένας άνθρωπος που σέβεται και φροντίζει τον συνάνθρωπό του και την κοινωνία στην οποία ζει. Είναι οραματιστής και θέλει να κάνει τον κόσμο καλύτερο, μεταδίδοντας τις σκέψεις και τις απόψεις του στους γύρω του.

Τέλος, σχετικά με τον χαρακτήρα του παππού στα μυθιστορήματα της Άλκης Ζέη βλέπουμε πως είναι ένας εργατικός και δοτικός άνθρωπος. Είναι ένας παππούς συναισθηματικός, τρυφερός και στοργικός, κυρίως απέναντι στα εγγόνια του. Είναι ένας άνθρωπος που αγαπά τον συνάνθρωπό του, που δεν ξεχωρίζει εθνικότητες και χρώματα, που δίνει απλόχερα όπου και σε όποιον το χρειάζεται. Χαρακτηρίζεται ως σοφός και μέντορας της νέας γενιάς. Έχει πολλές γνώσεις, διαπνέεται από διαπολιτισμικά αισθήματα και είναι δάσκαλος για τους γύρω του. Είναι συνεπής στις υποχρεώσεις του και στα καθήκοντά του. Παρουσιάζεται ως ένας δημοκρατικός άνθρωπος, με ιδέες και πεποιθήσεις, που δίνει αγώνα γι' αυτά τα δημοκρατικά του πιστεύω. Είναι ένας άνθρωπος καταδεκτικός και φιλικός, που δεν ασχολείται με πλούτη και εξουσίες, δεν επηρεάζεται από υλικά αγαθά και είναι ειλικρινής και αληθινός με τους συνανθρώπους του. Τέλος φαίνεται να είναι αισθηματίας και ξέρει να αγαπά βαθιά, αληθινά και αιώνια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πρωτογενείς πηγές

1. Ζέη, Άλκη *Το καπλάνι της βιτρίνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 2011
2. Ζέη, Άλκη. *Ο ψεύτης παππούς*. Αθήνα: Κέδρος, 2007

Βιβλιογραφία ελληνική και μεταφρασμένη

- 1.Αναγνωστοπούλου, Δ. *Λογοτεχνική πρόσληψη στην προσχολική και πρωτοβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκης, 2002
- 2.Βάμβουκας Μ. Ι. *Εισαγωγή στη ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρης, 1988
- 3.Γεωργίου, Μ. - Νίλσεν. *Η οικογένεια στα αναγνωστικά του δημοτικού*. Αθήνα: Κέδρος, 1980
- 4.Έμκε- Πουλοπούλου Ή. *Δημογραφική Γήρανση και η Ζωή των Ηλικιωμένων στην Ελλάδα*. Στο: *Ελληνο- Γαλλικό Συνέδριο Δημογραφίας 18-21 Μαΐου 1987, στο Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού της Ελλάδας*. Αθήνα, 1990
- 5.Feldman R.S. *Εξελικτική ψυχολογία δια βίου ανάπτυξη*. Αθήνα: Gutenberg, 2009
- 6.Francois De Singly.*Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας*. Αθήνα: Σαββάλα, 1996
- 7.Johnson, P., - Thane, P., (επιμ.),. *Τα γηρατεία, από την αρχαιότητα έως τη μετανεωτερικότητα*. Αθήνα: Πολύτροπον, 2008
- 8.J. Muncie, M. Wetherell, M. Langan, R. Dallos, A. Cochrane. *Οικογένεια. Η μελέτη και κατανόηση της οικογενειακής ζωής*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 2008
- 9.Κανατσούλη, Μ. *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας*. Θεσσαλονίκη: University studio press, 2002
- 10.Καλαφάτης Α. *Η απασχόληση των ηλικιωμένων στην Ελλάδα 1983-2000*. Στο: Σιάμπος Γεώργιος(επιμ.) *Πληθυσμός και Ανάπτυξη στην Ελλάδα. Πανελλήνιο Δημογραφικό Συνέδριο Αθήνα, 19-20 Νοεμβρίου 1998*. Αθήνα: Κορφή, 2003
11. Καρπόζηλου, Μ. *Το παιδί στη χώρα των βιβλίων*. Αθήνα: Καστανιώτης, 1996
12. Κασιμάτη, Παπαϊωάννου, Γεωργούλας, Πράνταλος. *Κοινωνιολογία γενικού λυκείου*. Αθήνα: Διόφαντος, 2014

- 13.Καστενμπάουμ, Ρ. *Η τρίτη ηλικία*. Αθήνα: Ψυχογιός, 1982
- 14.Κοσκινάς Ε. *Ψυχική υγεία και περιβάλλον του ηλικιωμένου ατόμου. Όρια της ψυχοφαρμακολογίας*. Στο: Παπαστάμου Σ. Κανελλάκη Σ. Μάντογλου Α. Σαμαρτζή Σ. Χρηστάκης Ν. *Η ψυχολογία στο σταυροδρόμι των επιστημών του ανθρώπου και της κοινωνίας*. Αθήνα: Καστανιώτη, 1999
15. Λαζαρίδου Β. , Μαρηδάκη Μ. , Μουσικάκη Β. *Άτομα τρίτης ηλικίας: Άτομα ενεργά ή άτομα σε αδράνεια. Έρευνα στα Κ.Α.Π.Η του δήμου Ηρακλείου*.(Πτυχιακή εργασία, Σχολή Σ.Ε.Υ.Π., Τμήμα Κοινωνικής εργασίας, Πανεπιστημίου Κρήτης) Ηράκλειο, 2008
16. Μαλακιώση- Λοϊζου Μ. Οι διαγενεακές σχέσεις σε νέα βάση. Στο: Σιάμπος Γεώργιος(επιμ.) *Πληθυσμός και Ανάπτυξη στην Ελλάδα. Πανελλήνιο Δημογραφικό Συνέδριο Αθήνα, 19-20 Νοεμβρίου 1998*. Αθήνα: Κορφή, 2003
17. Μουσούρου, Λ. , Στρατηγάκη, Μ. *Ζητήματα οικογενειακής πολιτικής*. Αθήνα: Gutenberg, 2004
18. Μπάκα, Μ. *Η παρουσία της τρίτης ηλικίας στα σχολικά εγχειρίδια των βιβλίων της Γλώσσας μου και των Ανθολογιών Λογοτεχνικών Κειμένων του Δημοτικού Σχολείου, της τρέχουσας περιόδου*.(Πτυχιακή εργασία, Σχολή Ανθρωπιστικών επιστημών, Τμήμα Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ. Πανεπιστήμιο Αιγαίου) Ρόδος, 2012
19. O'Neill. *"Η συμβολή και η συμμετοχή των ηλικιωμένων στην κοινωνία"*. Βρυξέλλες, 14 Νοεμβρίου 2012
20. Παπαδάτος Γ. *Παιδικό βιβλίο και φιλαναγνωσία. Θεωρητικές αναφορές και προσεγγίσεις- Δραστηριότητες*. Αθήνα: Πατάκης,2013
21. Σακαλάκη Μ. *"Η ανάλυση περιεχομένου"*. Στο: Παπαστάμου Σ. (επιμ.). *Εισαγωγή στην Κοινωνική ψυχολογία. Επιστημολογικοί προβληματισμοί και μεθοδολογικές κατευθύνσεις*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα, 2001
22. Στασινοπούλου Ο. *Ζητήματα σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής. Από το κράτος πρόνοιας στο "νέο" προνοιακό πλουραλισμό. Φροντίδα και γήρανση- η σύγχρονη πλουραλιστική πρόκληση*. Αθήνα: Gutenberg, 1996
23. Τσαούση Δ.Γ., *Η κοινωνία του ανθρώπου*. Αθήνα: Gutenberg, 2004
24. Χατζηνικήτας, Ν. *Οι γεροί της τρίτης ηλικίας*. Ρόδος: Κ.Α.Π.Η.,2002
25. Χουρδάκη, Μ. *Οικογενειακή ψυχολογία*. Αθήνα: Πατάκης, 1982

ΔΙΑΔΙΚΤΙΑΚΟΙ ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

www.parentshelp.gr

<http://www.infochildren.com>

www.alkizei.com